

Înțelepciunea este o marfă pe care cel ce o vinde, de fapt o cumpără.
Nicolae Iorga

TEZAU

Foaie a Bibliotecii Academiei Române

M. Bouquet, Vedere generală a Bucureștiului

ANUL I, NR.6

IUNIE 2020

APARE LUNAR

Un jurist român propus în 1926 pentru Premiul Nobel

Vespasian V. Pella

Profesor eminent, jurist și diplomat (17 ianuarie 1897 – 24 august 1952) a studiat la Facultatea de Drept din Iași și a obținut diploma de Doctor în drept a Universității din Paris (în 1920, cu teza „Des incapacités résultant des condamnations pénales en droit international”, coordonată de Emile Garçon). A fost profesor asociat (1921-1924) și profesor titular (1924- 1935) la catedra de Drept penal și procedură penală din cadrul Universității din Iași și profesor la Universitatea din București (1935- 1948), profesor invitat la Institutul de Inalte Studii internaționale din Paris (1928), Institutul Universității de Inalte Studii Internaționale din Geneva (1929) și la Academia de Drept internațional de la Haga (1926-1939).

pag. 5

Influența culturii și limbii grecești în Țările Române

pag. 5

Scripta ...volant?

Scurtă pledoarie pentru știința în slujba patrimoniului cultural

pag. 5

Secretele culorii roșii din șnururile de legare a peceților domnești

pag. 12

FONDUL SPECIAL SAU FONDUL SECRET III

pag. 10-11

Biblioteca Academiei Române - instituție științifică și culturală de nivel național

pag. 4-5

REMBRANDT Harmenszoon van Rijn

În colecțiile B. A. R.

EMMANUEL DE MARTONNE ȘI SPAȚIUL CARPATO-DUNĂREANO-PONTIC

pag.5

Primele cărți tipărite în România la Mănăstirea Dealu

Cărțile românești vechi, reperi incontestabile în istoria și cultura română, descrise de Ioan Bianu cu acuritate științifică și în condiții grafice excepționale în monumentală sa *Bibliografie*, reprezintă o parte integrantă a procesului de desăvârșire a conștiinței naționale și a identității spirituale a românilor. *Liturghierul* ieromonahului Macarie, prima carte tipărită la noi, în 1508, este prima tipăritură chirilică din această parte a Europei, înaintea tipăriturilor chirilice de la Belgrad (1522), Moscova (1564), Liov (1574) sau Ostrog (1580). Din râvna domnitorului Radu cel Mare, s-a instalat lângă Târgoviște (cel mai probabil, la Mănăstirea Dealu), o tipografie în care au apărut primele tipărituri românești, începând cu *Liturghierul slavonesc* și continuând cu un *Octoih*, tipărit sub Vlăduț Voievod, cărora mai

târziu, în 1512, sub Neagoe Basarab, i s-a alăturat un

Tetraevangheliar. Un exemplar al acestuia din urmă, imprimat special pentru domnitor, pe pergament, și ornat cu miniaturi în culori și aur, se păstrează la Muzeul Național de Artă al României. Tipăritura macariană are un aspect grafic de excepție, impresionând prin regularitatea rândurilor și a spațiului dintre ele, prin tăietura fină și precisă a literelor, care dă textului claritate, prin inițialele ornate, realizate în entrelacs, după modelul inițialelor din manuscrise și îndeosebi prin fastuoasele frontispicii, uneori pe două treimi de pagină, realizate din întretăieri de lujeri stilizați, linii și cercuri, care închid în centru stema Țării Românești, acvila cruciată

cu coroană. *Octoihul lui Macarie* introduce, pe lângă motivele ornamentale exclusiv geometrice utilizate până atunci, și prima xilogravură de carte lucrată în țara noastră, reprezentându-i pe sfinții Iosif, Teofan și Ioan.

Gabriela Dumitrescu

Rembrandt Harmenszoon van Rijn în colecțiile B. A. R.

Autoportret cu bonetă de catifea și pană, 1638/ acvaforte pe hârtie/ 134 x 19 mm, tiraj din secolul XVIII

Gravurile lui Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606–1669) din colecția Cabinetului de Stampe provin în principal de la familia arhitectului Gheorghe Balș, dar și din colecțiile George Oprescu, Mihai Ciucă și alți colecționari. Biblioteca deține cea mai importantă colecție de gravuri Rembrandt din România, 128 de piese, reprezentând stadii prețioase și tiraje din timpul vieții artistului, din secolele XVIII-XIX, sau copii interesante, cum este tirajul

Basan. Seria Autoportretelor reflectă etapele vieții artistului, de la tinerețe, trecând prin anii de maturitate, reprezentativ fiind *Autoportretul cu beretă și pană* (1638), ajungând, în final, la cadrele senectuții.

În gravură, Rembrandt are ca sursă de inspirație arta lui Albrecht Dürer și Lucas van Leyden.

Artistul cuprinde toate genurile:

portrete, nuduri, scene religioase din Vechiul și Noul Testament, peisaje, scene alegorice.

Una dintre cele mai reprezentative gravuri ale artistului este planșa *Iisus vindecând bolnavii*, denumită și *Bancnota de 100 de guldeni*, la care artistul a lucrat între 1643-1649.

Gravura a aparținut colecției lui Ferdinand al II-lea de Portugalia, ajungând prin donația academicianului D. A. Sturza în colecțiile Cabinetului de Stampe. Peisajele gravate, cum ar fi *Peisajul cu trei pomi*, sunt foarte interesante și destul

de rare. Majoritatea sunt lucrate în studio, după desenele făcute în călătoriile din împrejurimile Amsterdamului și doar câteva sunt trasate direct pe placa de cupru, cum ar fi *Vedere din Diemen*, din 1645.

Tehnica folosită e aceea care l-a făcut celebru, o combinație de dăltiță, acvaforte și pointe-sèche,

pe hârtie manuală, exotică - Japon, Imperial Japon - sau chiar pe pergament. Această manieră, precum și stilul în linii cu hașuri intercalate, tonurile profunde alternând cu zonele de lumină dau așa-numitul clarobscur, care îl impun nu numai în secolul al XVII-lea ci și mai târziu, artistul creând o adevărată școală.

Cătălina Macovei

Vedere din Diemen. Cca. 1645/ acvaforte pe hârtie; 141 x 206 mm, tiraj de la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Iisus vindecând bolnavii (Bancnota de 100 de guldeni); acvaforte, dăltiță și gravură cu acul pe hârtie cu filigran.

Documente referitoare la biserica Krețulescu din București

La Biblioteca Academiei Române se păstrează, în original, mai multe hrsoave referitoare Biserica Krețulescu din București, important monument religios și arhitectonic, construit de marele logofăt lordache Krețulescu, împreună cu soția sa, Safta, fiica domnitorului Constantin Brâncoveanu la începutul secolului al XVIII-lea. Aceste acte solemne, emise de domnii Țării Românești aduc importante contribuții la istoria acestui sfânt lăcaș de cult,

completând informațiile cunoscute din alte surse istorice.

Documentele la care ne referim în continuare întăresc proprietățile bisericii, cu care fusese înzestrată, o scutesc de dări, acordându-i totodată și unele privilegii. În secolul al XVIII-lea, biserica a fost miluită de domnii fanarioți din familiile Mavrocordat, Racoviță, Ghica, Ipsilanti, Caragea și Suțu. Astfel, la 8 noiembrie 1732, cu ocazia prăznuirii Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil, Constantin Mavrocordat, domnul Țării Românești, renumit mai ales pentru activitatea sa reformatoare, acordă privilegiu: „sfintei și dumnezeieștii biserici de aici din orașul domniei mele din București, unde să prăznuiește hramul Adormirea Preasfintei de Dumnezeu Născătoarei și Pururea Fecioarei Mariei și să cinstește și soborul sfinților și marilor voievozi a cetelor îngerești Mihail și Gavriil, care biserică iaste zidită și înălțată din temelii ei de cinstitul și credinciosul boiarul domniei mele lordache Crețulescu vel spătar”. Vedem deci că la început se precizează hramurile bisericii, precum și ctitorul ei, lordache Crețulescu, la acea dată mare spătar. În continuare, domnul stabilea care era mila de care se bucura biserica din partea sa: „ca să fie

sfintei biserici milă de la domnia mea a scuti... totdeauna de văcărit, vite 25 i de pogonăritul viilor pogoane 30 și să fie în pace de dijmărit, de vinărici și de oierit... să aibă sfânta biserică a scuti și o pivniță ... de fumărit, de cămănărit”. În afară de aceste privilegii, prin același act, domnul dădea dreptul bisericii de a avea și patru argați, oameni străini, care să fie scutiți de bir și de alte dări și dădji: „de podvoade, de mertic, de cai de olac”. Domnul precizează la finalul actului că mila a făcut-o din evlavia sa pentru biserică și că ea va trebui păzită și în viitor, iar numele lui și al răposaiților săi părinți urmau să fie pomenite mereu la Sfântul Jertfelnic. Actul este întărit cu monograma domnească, în chinovar, cu semnătura autografă a domnului și cu un sigiliu. Documentul este interesant și pentru că amintește unele proprietăți ale bisericii, precum și dările existente în acel moment în Țara Românească, pe care le plăteau atât bisericile, cât și oamenii de rând. Într-un act din 1797, Alexandru Ipsilanti, înnoind privilegiile, amintea și de acei patru oameni care erau în slujba (poslușania) bisericii, străini, iar nu din satele țării, care urmau să primească adevărata de la ispravnicii județului cu numele lor, iar pe baza acesteia, domnul le elibera „pecetlurile domniei mele, ca să fie în pace și iertați de toate dăjdiile”. Prin urmare, aceștia nu

mai plăteau domniei dările cuvenite, în schimbul scutirii fiscale având însă obligația de a sluji biserica. După Constantin Mavrocordat, și alți domni din secolul al XVIII-lea au întărit aceste prevederi, așa cum fuseseră precizate în actul din 1732. Între documentele ulterioare, păstrate la Biblioteca Academiei, amintim și pe cele din: 24 mai 1765 (Ștefan Racoviță), 21 martie 1767 (de la Alexandru Scarlat Ghica), 25 ianuarie 1784 (Mihail Suțu), 1797 (de la Alexandru Ipsilanti), 16 septembrie 1799 (Alexandru Moruzi), 12 septembrie 1782 (Nicolae Caragea). Biserica Kretzulescu a beneficiat de asemenea și de danii din partea unor particulari, făcute cu motivație religioasă, pentru pomenirea lor. Aducem ca exemplu un zapis din 15 martie 1816, prin care Catinca Știrbei, soția răposatului Barbu Știrbei, dăruia acestui locaș un loc pe care îl avusese ca zestre: „am dat un loc al meu, ce-l am de zestre de la părinții miei, danie sfintei biserici Kretzulescul din București...la care se cinstește și să prăznuiește hramul Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu, fiind și sfânta icoană făcătoare de minuni i al sfinților voievozi Mihail și Gavril”. Aflăm că în acel moment, purtător de grijă al lăcașului de cult era kir Ioanichie al Stratonichiei, iar locul de danie se afla în București și cuprindea o casă și o grădină.

Dr. Oana-Mădălina Popescu

Vespasian V. Pella – când trecutul este viitor

Celebra sa lucrare „La criminalité collective des États et le droit pénal de l'avenir” (Criminalitatea colectivă a statelor și dreptul penal al viitorului) este lucrarea care pune semn de hotar în dreptul penal internațional. Vespasian Pella scria această lucrare după ce își susținuse teza de doctorat la Paris și avea deja o operă publicată, în română și franceză. De ce este importantă *Criminalitatea colectivă a statelor*? În primul rând, suntem în prezența fundamentării răspunderii statelor, a răspunderii penale în special. În al doilea rând, Pella se îngrijește de toate aspectele, inclusiv ducerea la îndeplinire a prescripțiilor normative, și anume un viitor *Cod penal internațional*, configurând viitoarea Curte Penală Internațională. În al treilea rând, delimitează răspunderea morală de cea juridică, importantă în epocă,

Criminalitatea colectivă... a devenit o lucrare respectată chiar și de cei care o considerau utopică. În acest sens, pot fi urmărite discuțiile Asociației Internaționale de Drept Penal, al cărui membru fondator a fost, precum și în Comitetul de experți al Societății Națiunilor și al Consiliului Uniunii Interparlamentare, unde ideile sale erau dezbătute pe larg. Povestea nominalizării la Premiul Nobel, în 1926, ar fi un alt exemplu de dezbinare națională în mediul internațional, cercetătorii acestei secvențe importante din viața lui Pella concluzionând lipsa de susținere din partea personalităților române. Autorul avea 29 de ani și merită să subliniem un aspect esențial: punerea în dezbatere a ideilor. Lucrarea *Criminalitatea colectivă...* se prea poate să fi fost un best seller, dar nu acesta a fost

esențialul - a fost în primul rând o carte vie, discutată în etapele construcției sale la Paris, Berna și New York. Punerea în discuție a ideilor, construcțiile intelectuale ale unei noi ordini juridice internaționale din perspectivă penală sunt fundamentale pentru înțelegerea succesului de care s-a bucurat Pella. Presupozițiile sale pornesc de la efectele juridice ale declanșării războiului, de la necesitatea reconsiderării temeiurilor războiului, respectiv „războiul este în afara legii, nu poate fi justificat” și mai ales lipsa unui cadru instituțional adecvat. La aproape 100 de ani de la dezvoltarea acestor idei, se poate observa că, deși s-au făcut pași importanți (Organizația Națiunilor Unite, Curtea Penală Internațională, convenții internaționale sectoriale), suntem încă departe de ideile lui Pella:

„Violența în raporturile dintre popoare, pentru a nu folosi expresia război, care trebuie să dispară din terminologia științelor juridice deoarece ea nu va reprezenta, în istoria Dreptului internațional, decât o amintire penibilă a timpurilor trecute, nu va mai putea fi concepută decât ca un mod de represiune aplicabilă statelor care vor amenința grav, prin acțiunea lor, pacea și armonia internațională”. Succesul ideilor lui Pella se datorează și unei capacități exemplare de a utiliza interdisciplinaritatea la adevărata ei valoare: dreptul penal și dreptul internațional public, elemente constitutive ale unui nou drept. Am reflectat activitatea științifică a lui Vespasian Pella prin trimitere la ideile unei singure cărți, convinși fiind că și celelalte sunt în atenția cercetătorilor și a publicului. Această carte are însă două aspecte exemplare: vivacitatea ei prin dezbaterile ideilor și consecințele practice pe care le-a avut în zeci de ani de la apariție.

Ideile sale referitoare la pace, în special în Europa, se înscriu și într-un alt curent, pan-european, de constituire a unei Europe federative, idei care au stat la baza actualei Uniuni Europene: „Europa nu poate fi salvată decât printr-o cooperare bazată pe principiul egalității între toți membrii societății europene, printr-o cooperare care să nu stânjenească cu nimic normalizarea și consolidarea acelor state care reprezintă astăzi națiuni...” (*Uniunea Federală Europeană, a doua renaștere a Europei*, în „Universul”, 9 iunie 1930). Ca o recunoaștere a activității sale profesionale de diplomat, profesor și autor al unor lucrări de circulație internațională, Vespasian Pella a fost ales membru corespondent al Academiei Române la 26 mai 1941 (Mircea Duțu, *Dreptul și juriștii în Academia Română, 1866-2016*, Ed. Academiei Române, 2016). În 1948 este exclus din Academie și reprimat (postmortem) în 1990.

În vremea în care a trăit Vespasian Pella nu exista marota publicării în baze de date internaționale și a măsurării impactului în vid cum s-a ajuns în vremurile din urmă; în acea epocă recunoașterea era umană, prin discutarea ideilor, nu prin citare, ci prin fundamentare și dezvoltare instituțională și științifică. Anii aceia au fost ani grei pentru Pella, discutând în contradictoriu în cadrul Comisiilor Dunării (Comisia Internațională pentru Dunărea Fluvială și Comisia Europeană -CED- pentru Dunărea maritimă), ceea ce azi ar părea o secvență minoră, însă în realitate opoziția sa la modificări și reorganizări a fost salvatoare. Pella a avut ca sarcină apărarea pozițiilor câștigate de România prin Aranjamentul de la Sinaia din 1938, când s-a obținut instituirea suveranității românești la gurile Dunării în raport cu CED, dar și de a salva CED și a menține caracterul de fluviu internațional al Dunării. Aceste discuții în contradictoriu cu reprezentanții Germaniei și URSS au efecte și astăzi în privința regimului internațional al Dunării. În același timp, în 1940, Pella se gândește la condițiile păcii pentru România, configurând strategii și elemente de activitate diplomatică. În cadrul raportului „Comisiei de studii asupra problemei viitoare a păcii” (elaborat la Ministerul Afacerilor Străine), Pella apreciază că un rol esențial îl au instituțiile academice, în primul rând Academia Română, care trebuie să beneficieze de sprijinul statului pentru a apăra și promova statul român în mediul internațional. Idei care sunt, și astăzi, de actualitate. În referatul de prezentare pentru votul în Academie, Andrei Rădulescu sublinia că „Profesorul Pella... s-a ocupat în special de Dreptul penal și de cel internațional, unde a adus idei proprii, încât astăzi este apreciat nu numai ca autor de asemenea lucrări, ci și ca unul dintre cei dintâi întemeietori ai ramurii numite Drept penal

internațional și dintre cei care au luptat cu stăruință pentru stabilirea lui și pentru realizarea organizațiilor respective”. În ziarul „Curentul” din 4 iunie 1940 se sublinia, în articolul *Dr. Vespasian Pella la Academie*, că alegerea nu este o recompensă, e numai un gest de recunoaștere, și că în general juriștii nu sunt reprezentați corespunzător în Academie. Vespasian Pella a fost ales membru corespondent din partea secției istorice, ceea ce e un paradox pentru om care a făcut istorie cu gândirea sa. Biblioteca Academiei Române păstrează o bogată arhivă Pella, formată din manuscrise, de exemplu prefața la *Criminalitatea colectivă...*, dar și un fond de corespondență cu diverși juriști, profesori de drept și oameni politici. Astfel, avem în vedere corespondența cu Jacques-Manuel Fourcade, Salvatore Barzilai, Henry Berthélemy, Alfredo Pozzolini, Charles Lyon-Caen, Ambroise Colin, Gustave Le Bon. De asemenea, tematic, Biblioteca deține corespondență cu personalități din diferite state ale lumii cu privire la *Codurile penale*, precum și corespondență referitoare la lucrarea lui Nicolae Iorga, *Anciens documents de droit roumain*.

Din bogata corespondență referitoare la *Criminalitatea colectivă...* (cu scrisori de la peste 150 de personalități) menționăm scrisoarea lui Henry Berthélemy, decan al Facultății de Drept din Paris, care îl încurajează în privința abordării în planul logic și filosofic al concepțiilor sale; nu găsește nimic himeric în propunerile de sancționare a statelor care declanșează războaie criminale, din contră, găsește că este o lucrare „excepțională” despre care ar vrea să mai scrie și pe care o consideră un prim jalon pentru realizarea unei păci universale. Fondul Vespasian V. Pella aflat la Biblioteca Academiei Române este departe de a fi spus ultimul cuvânt și așteaptă acribia cercetătorilor pentru a lumina o epocă de o vivacitate și un entuziasm proprii destinului unui om energic, diplomat vizionar și cărturar de talie mondială.

Dr. Daniel-Mihail Șandru

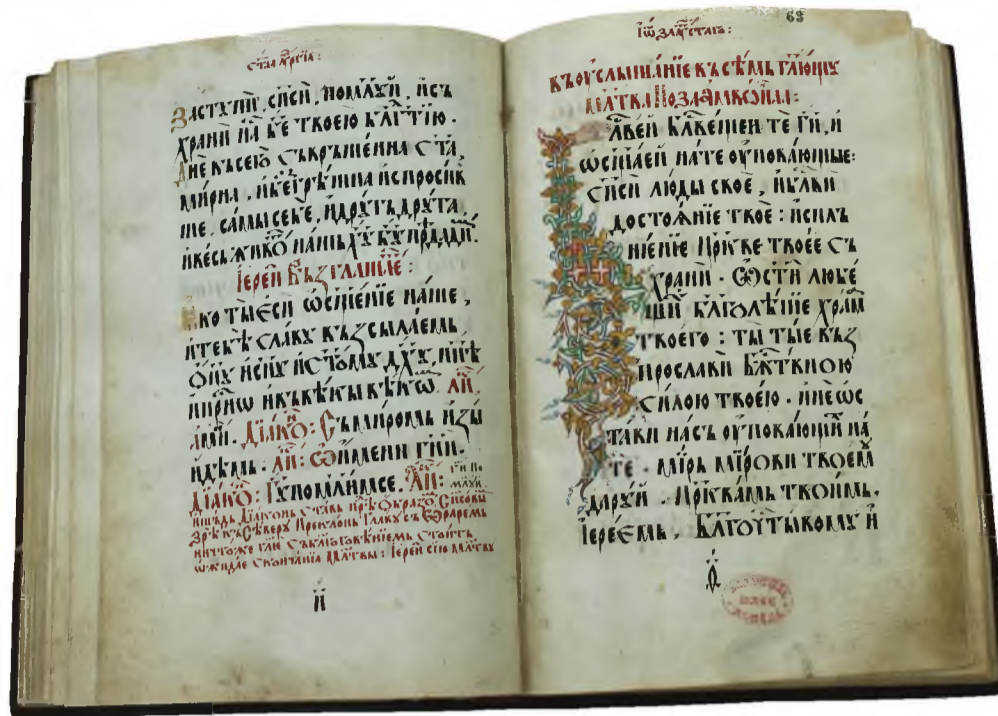
având în vedere că tocmai se încheiase Marele Război, și din păcate, nu peste mult timp, va veni Primul Război Mondial. Prin contribuția sa, Pella a declarat „război războiului” (H. Barthélemy), iar opera sa devine din ce în mai cunoscută în România prin contribuțiile recente semnate de: Mircea Duțu (*Vespasian V. Pella. Fondator al dreptului internațional penal. Promotor al unificării dreptului penal. Artizan al justiției penale internaționale*, Editura Universul Juridic, București, 2012); Aurora Ciucă (*Vespasian V. Pella și idealul păcii prin drept*, Editura Lumen, 2019) și studiul introductiv la volumul tradus în limba română de Rodica Boca, Aurora Ciucă și Alina Gentimir, (*Vespasian V. Pella, Criminalitatea colectivă a statelor și dreptul penal al viitorului*, Editura Hamangiu, București, 2017); Grigore Geamănu (*Vespasian V. Pella, fondator al dreptului internațional penal*, în „Studii și cercetări juridice”, 1981) și Asociația „Vespasian V. Pella”.

Înființată în urmă cu mai mult de 150 de ani de către Societatea Academică Română ca depozitar al culturii naționale și, totodată, ca sprijin pentru realizarea obiectivelor sale majore, demonstrarea și promovarea unității de neam și de cultură în spațiul românesc, Biblioteca Academiei din București este rodul gândirii conducătorilor principalului for științific și cultural național. Rezultat inițial al donațiilor făcute de mari cărturari, de scriitori și oameni de știință, de oameni de cultură și oameni politici, atenți la mișcarea de idei din spațiul românesc imediat după *Unirea Principatelor*, tezaurul Bibliotecii s-a îmbogățit, în timp, cu achiziții bine coordonate. Fonduri importante de manuscrise, cărți și corespondență, care amplifică valoarea de tezaur cultural și științific a Bibliotecii Academiei, provin de la marii scriitori sau de la familiile acestora. Amintesc, pentru ilustrare, fondurile Mihai Eminescu, George Coșbuc, Vasile Alecsandri, Ion Ghica, Duiliu Zamfirescu, Barbu Delavrancea, Alexandru Macedonski, Octavian Goga, sau, mai multe manuscrise semnate de Tudor Arghezi, Ion Luca Caragiale, Lucian Blaga, Ion Creangă, Mihail Sadoveanu și mai recent, Mircea Eliade și Emil Cioran. S-a format astfel un impresionant fond de carte, tipărituri și manuscrise, românești și străine, au fost create arhive ale marilor scriitori români, dar s-au constituit și colecții valoroase de documente istorice, de corespondență, de artă, de numismatică, de muzică, de hărți, toate ilustrative și totodată reprezentative pentru cultura românească în ansamblul ei. Aceste fonduri au fost completate permanent cu piese valoroase, provenind din alte spații culturale.

Colecțiile Bibliotecii Academiei și relevanța lor culturală

În posesia Bibliotecii Academiei Române au ajuns astfel „aproximativ 14 milioane de unități bibliografice”, peste 10 mii de manuscrise, 680 de mii de documente istorice și circa 120 de mii de piese de arhivă și corespondență, toate formând un tezaur impresionant, cu valoare științifică și culturală greu de evaluat. (Prezentarea acestui fond a fost făcută, profesionist, cu informații relevante și cu ilustrare adecvată în *Tezaurul Academiei Române*, tipărit la Editura Academiei, în excelente condiții grafice, între anii 2012 și 2014.) *Catalogul cărților*, inițiat de Alexandru Odobescu, dar organizat științific de Ioan Bianu, cuprinde în prezent peste 5 milioane de titluri. *Catalogul cărții vechi românești*, renumita *Bibliografie românească veche*, imaginată și structurată de același Ioan Bianu, a devenit lucrarea de referință obligatorie pentru cunoașterea și pentru studierea tipăriturilor apărute înainte de 1830 în spațiul românesc, în primul rând în limba română, dar imprimate adesea și în alte limbi de cultură. *Catalogul manuscriselor românești vechi și moderne*, aflate în posesia Bibliotecii, organizat

Biblioteca Academiei Române-

inițial de Ioan Bianu și definitivat, printr-o îndelungată muncă de echipă, inclusiv după redistribuirea necesară a componentelor unor miscelane, sub coordonarea lui Gabriel Ștrempel, consemnează aproape 6 000 de unități bibliografice, iar *Catalogul publicațiilor periodice*, aflat în proces firesc de continuă completare, înregistrează până acum, adaugând fondului propriu date despre publicații românești absente din marea bibliotecă bucureșteană, peste 65 de mii de titluri. Colecțiile descrise în aceste cataloage (tipărituri, manuscrise și carte rară, foi volante, periodice) sau având un sistem de organizare special (documente istorice, piese de arhivă și corespondență, opere de artă, muzică, hărți, numismatică, microfilme), grupează, cum se știe, în marea bibliotecă academică bucureșteană un *tezaur* de excepție, a cărui valoare de patrimoniu, științifică, artistică și, în sens larg, culturală, nu a fost nicicând pe deplin pusă în evidență - un tezaur „fără de care nu s-ar putea scrie nimic despre acest neam”, cum nota cândva Nicolae Iorga. Un fond de carte (în sens larg) ce permite studierea primelor scrieri și tipărituri în limba română, aflarea unor date imposibil de găsit în altă parte privitoare la momente din istoria țării și din evoluția limbii și a culturii românești, facilitează editarea monumentelor scrisului nostru literar și stabilirea relațiilor culturii române cu literaturile și culturile vecine sau cu acelea ale unora dintre țările importante ale Europei. Eforturile menite să aducă la cunoștința publicului comorile păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei (eforturi ilustrate de lucrările speciale ce aparțin *Bibliografiei* culturii naționale, de cuprinzătoare ediții de referință sau de numeroase studii speciale) trebuie nu doar să devină permanente, ci să fie chiar intensificate. Iar manifestările și acțiunile de promovare și de valorificare a acestui tezaur se cuvin a fi înmulțite și diversificate, prin colaborarea cercetătorilor

institutenor academice cu personalul propriu al Bibliotecii, personal format în mod necesar din specialiști de elită, ce trebuie atent și constant pregătiți, a căror muncă se cuvine nu doar stimulată, ci și permanent susținută și apreciată.

Punerea în valoare a colecțiilor Bibliotecii Academiei - o acțiune ce trebuie susținută

Cuvântul *biblioteca* pare, prin formă și prin înțelesul astăzi uzual, o achiziție lexicală modernă. *Dicționarul Academiei* - cunoscutul tezaur lexical al limbii române - înregistrează cuvântul, considerat neologism recent, în primul său volum, tipărit în 1913, autorii celebrei lucrări coordonate de Sextil Pușcariu folosind pentru ilustrare citate extrase din texte literare alcătuite la începutul veacului al XIX-lea. Dimitrie Cantemir îl folosea însă, cu accepția curentă astăzi („colecție de cărți”) încă în 1717. În paginile *Hronicului vechimei a romano-moldo-vlahilor* găsim citate pentru susținerea afirmației de mai sus. Iată două dintre acestea: „Au strâns nenumărată mulțime de cărți și, mare bibliothică făcând, le-au pus într-însa”; „Pline sânt bibliotecile, și turcești și creștinești, de minunatele și mari faptele lor.” Sunt aceste citate dovezi ale circulației în mediul intelectual al vremii a unui termen asociat, desigur, cu un concept ce era corelat, nu se putea altfel, cu o realitate culturală și instituțională elevată. Această realitate ce era numită, înainte de primul veac al modernității noastre, cu termenul care identifica „locul de țânsearea cărților”, cum echivala, la sfârșitul veacului al XVII-lea, Teodor Corbea latinescul *bibliotheca*; sau cu împrumutul grecesc corespunzător, *vivliotică*,

utilizat mai frecvent la începutul de veac XVIII, pentru a numi aceeași realitate culturală, asociată constant nu atât cu mari biblioteci particulare, existente, cum se știe, în acele vremuri și în spațiul românesc, ci, specific vremurilor, cu mai mult sau mai puțin bogate colecții de cărți păstrate în mănăstirile și în bisericile importante. Bibliotecile particulare aveau, de regulă, circuit închis, spre deosebire de bibliotecile, mai numeroase, ce funcționau sub administrarea Bisericii. Pentru reglementarea utilizării cărților aflate în *vivliotica* Mănăstirii Tuturor Sfinților din București, Antim Ivireanul nota, spre exemplu, în *Așezământul* datat 24 aprilie 1713, păstrat în fondurile Bibliotecii Academiei, ca și cel mai vechi și mai complet manuscris al *Didahiilor* marelui mitropolit: „Câte cărți am lăsat în *vivliotica* noastră, atâtea grecești, cât și românești, după cum scriu în catastihul besearicii, las cu blestem să nu îndrăznească să ia cineva vreuna să o înstreineaze. Iară de va trebui cuiva să ia vreuna, au să cetească pre dânsa, au să o scrie [adică să o copieze - n.n.], au să caute ceva într-însa, fără răvaș iscălit de cea ce o ceare, cu făgăduială cum că o va trimite înapoi la vreamă hotărâtă, să nu să dea. Și să poarte de grije să o ceară.” Împrumutul de carte era, se vede, o practică deja încetățenită și pe meleagurile noastre. (Varlaam a găsit *Catehismul calvinesc*, care i-a provocat scrierea primului nostru text polemic original, *Răspunsul* tipărit în anul 1643, în biblioteca lui Udriște Năsturel, iar în biblioteca Muzeului Bruckenthal din Sibiu există un „răvaș” de împrumut pentru o copie făcută la începutul veacului al XVIII-lea de pe manuscrisul *Dicționarului latin-*

instituție științifică și culturală de interes național

român alcătuit de Teodor Corbea). Iar această practică a împrumutului de carte dovedește că exista deja și în bibliotecile românești, cel târziu la începutul secolului al XVIII-lea, instituția bibliotecarului.

Biblioteca sau *bibliotica*, numită firesc în epoca influenței neogrecești și *vivliotică*, era deci instituție culturală deschisă, menită să promoveze și să difuzeze cultura, nu simplu depozit de carte. Utilizarea în limba veacului al XVIII-lea a unui alt neologism latinesc, *museu*, este, în aceste circumstanțe, înșelătoare pentru cititorul ce nu face apel la știința

diacroniei, pentru că, așa cum scria tot Dimitrie Cantemir și tot în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, *museele* erau „cămări unde stau la citeală și la învățătură” cei dornici să își îmbogățească, odată cu primirea noilor cunoștințe obținute prin lectură, mintea.

Excursul din rândurile precedente are, în contextul reglementărilor și îngrădirilor instituționale actuale, scopul de a argumenta ideea că biblioteca nu este, nu trebuie să fie considerată doar „clădirea în care sunt depozitate cărțile”, iar bibliotecarul un simplu „depozitar,

paznic al unui număr mai mare sau mai mic de cărți”. Academia Română a înființat marea sa bibliotecă cu scopul de a conserva documentele ilustrative pentru istoria culturii noastre și de a oferi spre studiu opere și documente fundamentale din punct de vedere, cultural, științific și artistic pentru națiunea română, pentru istoria și pentru limba ei. Colecțiile Bibliotecii Academiei, importante și extrem de bogate, diverse și deja celebre, au fost și trebuie să fie gestionate cu profesionalism și cu eficiență maximă pentru creșterea valorii „talantului” lăsat moștenire de către fondatori. Pentru aceasta este însă imperios necesar un sprijin mai consistent, în primul rând financiar, din partea statului.

Cultura română și științele care o ilustrează au nevoie mai mult decât oricând de acest sprijin. Fără specialiști bine pregătiți, care să acopere toate domeniile de activitate, fără bibliotecari profesioniști, bibliotecile românești, inclusiv cele mari sau foarte mari, precum Biblioteca Academiei Române, riscă să ajungă muzee. Iar accepția neologismului *museu* nu mai este cea cu care era folosit

cuvântul în veacul al XVIII-lea când spațiul românesc se deschidea spre luminile culturii europene, iar muzeele erau asociate constant cu știința, cu arta și cu literale. Nu vreau să mă gândesc și nici să discut despre biblioteca-depoziț, care iese, în concepția mea, nu doar din rândul instituțiilor științifice, ci chiar din cel al instituțiilor de cultură.

Prof. Dr. Gh. Chivu
M. C. al Academiei Române

Emmanuel de Martonne și spațiul carpato-dunăreano-pontic

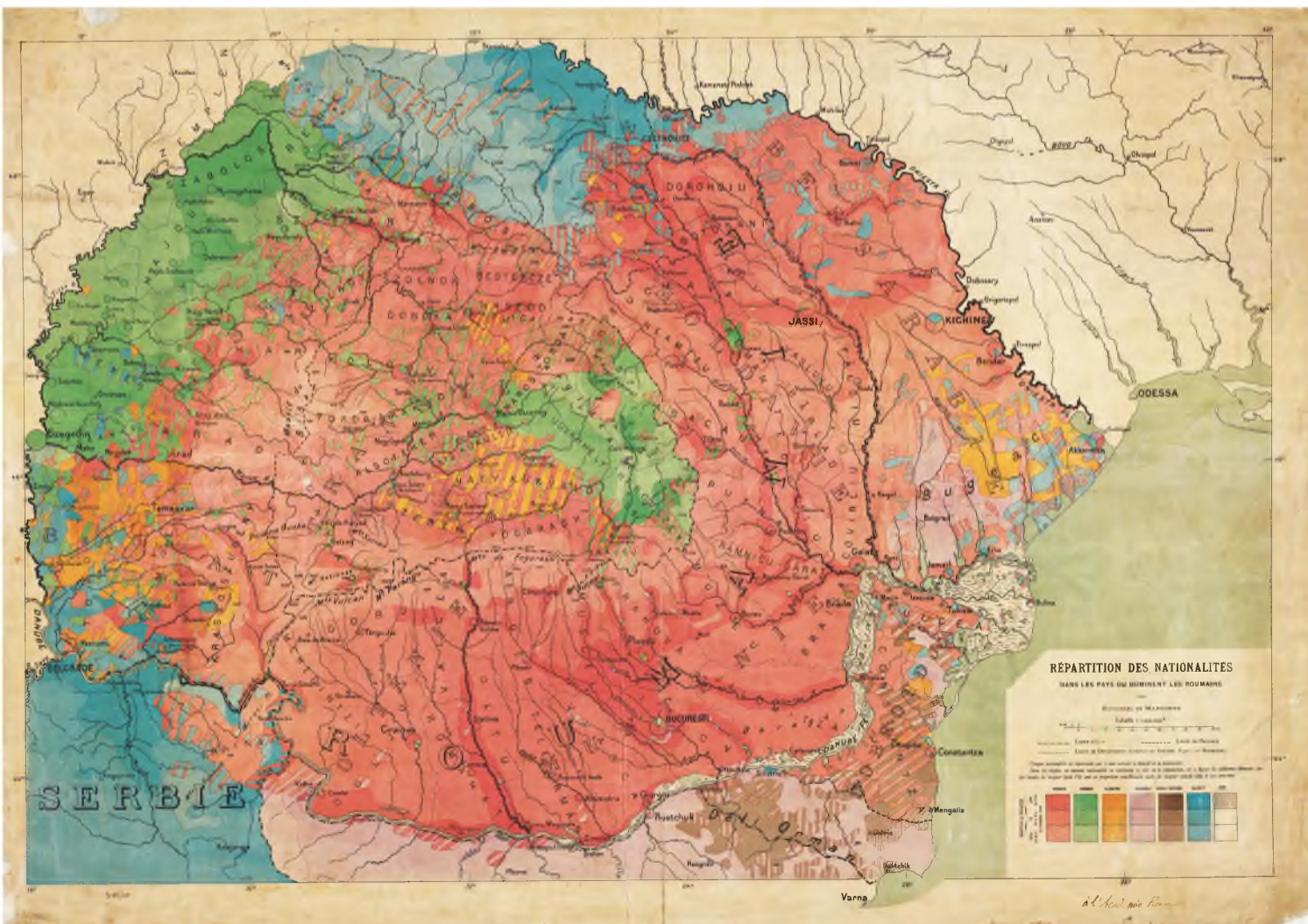
În articolul pe care îl scrie în 1900 pentru *La Grande Encyclopédie* despre România, Emmanuel de Martonne suprapune hărțile descoperirilor sale cu hărțile politice existente. Și pentru că ele nu coincid, aceasta i se pare o nedreptate. Depășind curiozitatea

științifică, de Martonne merge și mai departe și devine pasional, acea pasiune care îl face pe omul de știință să-și piardă răceala analitică pentru obiectul său de studiu. „Astfel constituită, România cuprinde puțin mai mult de jumătate din populația română

a Europei”, scrie tânărul savant, care își extinsese cercetările și către est, către Basarabia, și către sud, către Balcani, către românii din Macedonia. A observat că majoritatea locuitorilor Valahiei este formată din populație rurală și a pus în legătură natura raporturilor

dintre distribuția populației, condițiile naturale, fenomenele fizice și economice. În timpul călătoriilor sale își extinde interesul asupra istoriei și literaturii române, preluând teoriile istoricilor români privind originea daco-romană și anterioritatea românilor în Transilvania față de maghiari. Emmanuel de Martonne a fost la Conferința de Pace de la Paris avocatul României, Poloniei, Regatului sârbilor, croaților și slovenilor și al Cehoslovaciei. El a fost acela care a făcut ca frontiere imposibile să fie totuși posibile. În cazul României, misiunea sa a fost cu atât mai dificilă cu cât România a fost pe punctul să nu i se recunoască statutul de țară învingătoare din cauza *Tratatului de Pace de la București*, din martie 1918. Intervenția lui de Martonne în cadrul Comisiilor teritoriale întrunite în 1919 la Paris a fost decisivă și a însemnat, fără exagerare, stabilirea efectivă a frontierelor româno-sârbă, româno-maghiară, româno-bulgară și româno-rusă, care s-au bazat pe studiile sale de geografie umană și prestigiul acurateții muncii sale academice. În 1918, revizuirea cartografiei s-a întâlnit cu ambițiile de a construi o lume în care atlasul geopolitic al Europei Centrale și de Est să fie un mod de a privi lumea nouă ca pe una mai dreaptă, egală și ultimă.

Gabriela Dumitrescu

Influența culturii și

Bogatul fond de manuscrise grecești al Bibliotecii Academiei Române reflectă diverse etape în care cultura grecească a influențat lumea românească în domeniul vieții politice, bisericești și sociale, în dezvoltarea învățământului și a științelor, în literatură și artă. Manuscrisele grecești din colecția Academiei, cu un conținut extrem de variat, îmbrățișează întreaga gamă a preocupărilor culturale medievale și premoderne: cărți liturgice și de legi, filosofie și istorie, poezie și romane populare, gramatică și retorică, scrieri ale părinților bisericii și psaltichii, caiete de școală și culegeri de parimii, în concluzie, tot ceea ce rafinata lume bizantină a creat și a difuzat înainte și după prăbușirea Constantinopolului. Prezența unui număr atât de impresionant de manuscrise grecești la nord de Dunăre (1569), într-o țară de origine latină, dar cu vechi tradiții de cultură slavă, a fost explicată, cu decenii în urmă, de marele bizantinolog Demostene Russo în studiul său *Elenismul în România* (1912), în care prezintă principalele etape ale influenței culturii bizantine asupra culturii române. Cu mult înainte de căderea Constantinopolului, Patriarhia Ecumenică a avut un cuvânt greu de spus în organizarea bisericilor din Țara Românească și Moldova, iar arhierii greci veniți la noi nu s-au slujit în îndeplinirea misiunii lor de opere religioase în limba slavă, ci de manuscrise în grecește. Deși istoricii bizantini încep a-i aminti pe români abia în scrierile secolului al XIV-lea (Ioan Cantacuzino este cel dintâi), contactele puterii bizantine cu entitățile statale românești care erau pe cale a se forma sunt atestate în special de tezaurul monetar, atât de cele foarte timpurii din Dobrogea, din epoca iustiniană, dar și de unele ceva mai târzii, precum cel din Bihor (de la Sânt-Andrei), incluzând emisiuni monetare ale lui Constantin Monomachus (secolul al XI-lea). Din secolele XI-XII datează și câteva mențiuni referitoare la autoritatea pe care biserica bizantină o exercita deopotrivă asupra instituțiilor ecleziastice și a conducătorilor de stat. Astfel, într-un act emis de Vasile al II-lea în 1019, este amintit castrul Tibiscum, care era subordonat Arhiepiscopiei din Ohrida; în prima jumătate a secolului al XI-lea este înființată la Morisena, pe Mureș, o mănăstire de călugări greci, iar Menumorut, potrivit *Cronicii anonime a regelui Bela*, îl consideră pe Împăratul Constantinopolului ca stăpân al său. Așadar, până în 1453, relațiile oficiale ale Imperiului cu Țările Române rămân aproape în exclusivitate de natură ecleziastică. În dorința constituirii unor biserici naționale, cu ierarhie proprie, recunoscute de celelalte state ale Europei ortodoxe prin legitimarea de către Imperiu ca putere supremă, Țara Românească, mai întâi, în 1359, și apoi Moldova,

în 1401, au obținut dreptul de a-și înființa propriile mitropolii, supuse Patriarhatului Ecumenic al Constantinopolului, care va alege mitropolii celor două scaune mitropolitane până la cucerirea otomană. Odată cu închinarea multor mănăstiri Patriarhiei Ecumenice, Patriarhiei de Ierusalim sau Muntelui Athos, se constată o pătrundere masivă a călugărilor greci la noi, care, nu numai că au adus cu ei numeroase manuscrise, de care se slujeau în biserică, ci au creat și adevărate școli de grămătică pentru limba greacă. În secolul al XIV-lea, prin răspândirea isihasmului, având ca centru de iradiere Muntele Athos, Bizanțul își pune o puternică amprentă asupra

sorginte athonită, transmisă pe filieră sud-slavă, va duce la ctitorirea primelor biserici și mănăstiri românești și la susținerea mănăstirilor Athosului prin numeroase și bogate daruri, constând în bani, odoare, icoane, țesături sau manuscrise. Daniile bănești și ajutorul acordat de Ștefan cel Mare pentru extinderea sau refacerea Mănăstirilor Zografu, Vatopedi, Grigoriu, manuscrisele donate (*Praxiu*, 1463, *Cuvintele avvei Dorothei*, 1475, *Tetraevanghel*, 1502), icoana Maicii Domnului Pantanassa (1477, Mănăstirea Grigoriu) sau icoana de la Mănăstirea Lavra dăruită de Vladislav Vlaicu, sunt numai câteva dintre exemplele ce pot susține

sau athonite. Cele mai multe (9) sunt Tetraevangeliare - manuscrisele 94, 360, 665, 932, 934-936, 1543, 1175, dintre ele remarcându-se ultimul, prin valoarea excepțională a miniaturii și a ornamentației. Copiat pe pergament, în secolul al XIII-lea, în Mănăstirea Simonopetra din Muntele Athos, volumul este splendid decorat cu patru miniaturi policrome în plină pagină, pe fond de aur, reprezentându-i pe cei patru evangheliști, și cu deosebite ornamente miniate pentru tabelele de concordanță copiate în pagină de compoziție arhitectonică cu capituluri, arcade și colonete, realizări exemplare ale artei iconografice și ornamentale bizantine.

Literatura de inspirație isihastă este reprezentată de două texte fundamentale, care trasează normele vieții monahale, ale desăvârșirii spirituale prin asceză, nevoiță, smerenie, dar și prin isihie, rugăciune neîncetată și dragoste: *Scara dumnezeiescului urcuș* a lui Ioan Sinaitul într-o copie de secol XV (manuscris 1387), lucrare ce constituie sursa de inspirație pentru *Canonul de pocăință* (manuscris 1294). Acest manuscris, considerat a fi cel mai vechi al colecției (secolul XI), este totodată și cel mai valoros. Copiat pe pergament, cu miniaturi ocupând 2/3 pe fiecare pagină, în culori pe fond de aur, constituie, împreună cu *Vaticanus graecus* 1754, singurele copii de epocă bizantină cunoscute ale acestui text, inspirat de capitolul al V-lea al Scării. O copie mai târzie este manuscrisul 186, din 1558. Acest excepțional fond de manuscrise bizantine s-a constituit pornind de la cele câteva volume provenite din biblioteca Academiei Domnești de la Sf. Sava, care a jucat în secolul al XVIII-lea

spiritualității ortodoxe. Traduse în slavonă, sub patronajul unor patriarhi luminați precum Eftimie de Târnovo, textele fundamentale ale literaturii creștine vor fi copiate în scriptoriile mănăstirilor din Moldova (la Neamț, Bistrița, Vatra Moldoviței și Putna) și Țara Românească (la Bistrița): cărțile sfinte vetero- și novotestamentare (Psaltirea, Tetraevangeliarul, Apostolul), lucrările Sfinților Părinți (Ioan Chrisostomul, Grigorie Teologul, Efrem Sirul, Isaac Sirul, Ioan Damaschin, Ioan Climax), operele teoreticianului isihasmului Grigorie Palamas, filocalii, hagiografii, mineie, romanul ascetic *Varlaam și Ioasaf*, cartea de înțelepciune *Melissa* a bizantinului Antonios, precum și texte juridice, dintre care cea mai cunoscută este *Syntagma* lui Matei Vlastares. Aceeași influență isihastă de

existența unor strânse legături cu centrul bizantin sau zonele lui de influență în secolele al XIV-lea și al XV-lea, prelungite în Țara Românească până târziu în secolul al XVIII-lea. Deși mai puțin numeroase sau, în orice caz, cu mai puține și mai nesigure atestări, vor fi existat și daruri dinspre Athosul bizantin către Țările Române, dacă ar fi să menționăm cele două icoane și un rotulus liturgic, oferite, așa cum afirmă tradiția nescrisă, lui Alexandru cel Bun, de vasilisa Ana (icoana de la M-rea Bistrița) și de Ioan al VIII-lea Paleologul (icoana de la M-rea Neamț). În cadrul fondului de manuscrise grecești cele mai valoroase volume (în număr de 42) sunt manuscrisele din epoca bizantină, datând din secolele XI-XV, unele dintre ele provenind din scriptoriile metropolitane (constantinopolitane)

rolul de „centru intelectual al întregului Răsărit european”, sporit prin donații de la diverse personalități, precum Melchisedec Ștefănescu, episcopul Romanului (manuscris 94), D. Sturdza-Scheianu (manuscris 10), C. Erbiceanu (manuscris 36), Nicolae Iorga (manuscris 934), dar îndeosebi prin transferul colecțiilor Muzeului de Antichități și ale Seminarului Central, în urma deciziilor Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, la începutul secolului trecut. Numeroase sunt și achizițiile directe, de la persoane precum Ghenadie Enăceanu, episcopul Râmnicului, de la care provin manuscrisele 257, 261, 665; D. A. Pappazoglu, care a deținut manuscrisul 1175; Ecaterina Cioc, de la care s-a cumpărat manuscrisul 1294 sau de la anticariate. Influența culturii și limbii grecești nu dispăre după momentul

limbii grecești în Țările Române

devastator al căderii Constantinopolului și al intrării lumii grecești sub dominația otomană. Domnitorii români continuă să se considere protectori ai credinței și valorilor ortodoxe, sprijinind fără încetare locurile simbol ale creștinismului și ale ortodoxiei, bisericile Ierusalimului și mai ales așezările monastice ale Athosului. Susțin de asemenea, alături de capii bisericii, publicarea și răspândirea lucrărilor de teologie dogmatică ale învățaților și teologilor greci, absolut necesare în combaterea catolicismului și a curentelor protestante. În același timp, grupurile constantinopolitane care își păstrasera influența pe lângă conducătorii Porții Otomane, intermediază și sprijină acordarea domniei unor principii români, precum Mihai Viteazul, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino ori Constantin Brâncoveanu.

Astfel, cauze politice, economice și culturale fac din componența grecească una de maximă importanță în viața statelor sud-estice, balcanice, în detrimentul influenței statelor bulgare și sârbe, supuse total de otomani, și prin urmare, și a culturii în limba slavonă. Comunitate greacă, puternică economic și financiar în special datorită activităților comerciale din această parte a Europei, dar și din Veneția, va reuși să-și impună limba ca principal mijloc de comunicare în acest domeniu, fapt ce va determina și înființarea școlilor grecești în Țările Române. Prestigiul clasicismului elin, fundament al întregii culturi europene, și secolele strălucite ale culturii bizantine, reevaluate și redescoperite în secolele XVII-XVIII și în Apus, determină revigorarea culturii în limba greacă și în spațiul românesc. Înlocuind slavona, greaca devine limbă a culturii și învățământului, un element obligatoriu în bagajul de cunoștințe și informație al oricărui cărturar sau nobil școlit.

În aceste două secole, cu precădere domnitorii și boierii români își fac studiile în limba greacă la Academia Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol, aduc călugări greci în mănăstiri pentru a preda în greacă literatura și diverse științe, dar și profesori particulari pentru copiii lor și în final, înființează mari Academii domnești, adevărate universități, la care vor sluji dascăli și învățați greci. Emigrația greacă spre Țările Române sporește în toată această perioadă, tot mai mulți greci se stabilesc aici și se integrează populației autohtone, înrudirile prin căsătorie realizându-se frecvent în familiile domnitoare și boierești. Dintre domnii pământeni, „cel mai erudit ... și cel mai adânc cunoscător al limbii grecești” este stolnicul Constantin Cantacuzino, învățat cu studii la Adrianopol, Constantinopol și Padova, recunoscut pentru știința sa de carte și în țările apusene. I-a avut profesori pe Dionisie, pe Gherasim Vlahos din Creta, devenit

mai târziu mitropolit al Philadelphiei, și pe nepotul acestuia, Arsenie Caludi. Mihai Cantacuzino, strănepotul lui Drăghici, fratele stolnicului, scrie *Istoria Țării Românești*, tipărită în 1806 la Viena, tot în limba greacă. Fiii lui Brâncoveanu, Constantin, Radu și Ștefan foloseau greaca, pe care o cunoșteau la un înalt nivel, fapt dovedit de traduceri din greacă sau de lucrările originale redactate de ei înșiși.

Dimitrie Cantemir intră și el, desigur, în acest grup al celor care stăpânesc greaca la un excelent

Răspândirea limbii grecești ca limbă a elitelor culturale și sociale este evidențiată și de cataloagele marilor biblioteci particulare ale epocii, biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino de la Mărgineni și biblioteca lui Nicolae Mavrocordat, care recuperează impresionantul fond de manuscrise și de tipărituri al Cantacuzinilor, după dispariția lor tragică și îl înglobează apoi bibliotecii de la Mănăstirea Văcărești.

Același statut privilegiat al limbii grecești îl confirmă și numeroasele tipărituri românești în greacă apărute în secolul al XVIII-lea,

nivel, limbă pe care o învăță de la profesorul său Ieremia Cacavela. O convingătoare demonstrație face într-una din operele sale reprezentative, *Divanul*, scrisă și tipărită bilingv, cu text paralel în română și greacă.

Înainte lor, fără a atinge erudiția și valoarea acestora, fuseseră vorbitori ai limbii Radu Mihnea, care studiaseră în Athos, în Mănăstirea Ivir și care mai târziu va aduce la curtea sa mulți greci pe care îi va înălța în dregătorii, și Alexandru Iliș, care s-a născut în Rhodos și a cunoscut greaca din copilărie. Buni știutori de greacă și cunoscători ai culturii grecești au fost Nicolae Milescu, care studiaseră și el la Constantinopol, precum și frații Greceanu, Șerban și Radu, traducători din greacă ai *Mărgăritarelor* lui Ioan Chrisostomul.

exemplul cel mai strălucit constituindu-l cele peste 20 de cărți ieșite din tipografia lui Antim Ivireanul, lucrări ale lui Vasile Macedoneanul, Ioan Cariofil, Petru Movilă, Sevastos Kymenitis, Ștefan Brâncoveanu, Ioan Comnen, dar și o *Evanghelie greco-română* și un *Liturghier greco-arab*.

În consolidarea poziției dominante a limbii grecești, consfințită sub domniile fanariote, înființarea școlilor grecești și a Academiiilor Domnești are un rol hotărâtor. În Țara Românească se înființase la Târgoviște, în 1646, încă din timpul domniei lui Matei Basarab, o școală superioară ai cărei fondatori erau Paisie Ligaridis și Ignatios Petritzis, cei doi greci care vor colabora cu Daniil Panoneanul la traducerea *Îndreptării legii* tipărită în 1652. Școala nu a funcționat decât între

1646 și 1651 și a fost accesibilă numai elevilor proveniți din marile familii boierești.

La sfârșitul secolului, pe la 1694, Șerban Cantacuzino pune bazele Academiei Domnești de la Sf. Sava, în care greaca va fi limbă de predare pentru toate materiile. Academia de la Sf. Sava a fost susținută de efortul entuziast al câtorva profesori excepționali, savanți luminați, erudiți cu o cuprinzătoare cunoaștere atât a valorilor răsăritene, cât și a științelor occidentale. Renumele școlii bucureștene se leagă în egală măsură de activitatea și personalitatea unor dascăli precum: Sevastos Kymenitis, profesor de filozofie, limbă greacă și dogmatică, elev al lui Ioan Cariofil și Alexandru Mavrocordat, Neofit Cavsocalivitul, spirit enciclopedic, cunoscător de gramatică, optică, logică, astronomie, Constantin Vardalagos, doctor în științe fizico-matematice și medicină în Italia, Neofit Duca, filolog desăvârșit, elev al lui Lambros Fotiadis.

Același curent, prin care influența culturii slave cedează locul influenței grecești, se face simțit și în Moldova, unde Vasile Lupu cheamă doi renumiți cărturari greci, Paisie și Kerameus Ligaridis, pentru studiul limbii grecești în cadrul Academiei Domnești din Iași, iar Dimitrie Cantemir îl are pe Eremia Cacavela ca profesor de greacă, latină, ebraică și germană. Academia Grecească de la Iași ia ființă mult mai anevoios, câțiva ani mai târziu față de cea muntenească, fiind fondată în 1707 de Antioh Cantemir și reorganizată de Nicolae Mavrocordat în 1714, cu sprijinul lui Hrisant Notara, care contribuise anterior și la reformarea Academiei de la București.

Printre profesorii care au slujit aici s-au numărat cărturari vestiți ai timpului, oameni școliiți atât în marile centre grecești, cât și în universitățile occidentale, la Bologna sau Padova. Printre ei s-au aflat Nichifor Theotokis, profesor de matematici superioare, fizică și geografie, Iosif Moesiodax, spirit cultivat, cunoscător al noilor deschideri iluministe, elev al lui Evgenios Vulgaris, Ioan Furneos, profesor de filozofie și matematică, Daniel Filipidis, fost elev al Academiei din București, Dimitrie Govdelas, cu studii la Budapesta și Paris.

În 1820 se alătură mai vechii Academii din Iași o nouă școală cu predare în limba greacă, fondată de N. Rosetti-Roznovanu, care introduce sistemul de predare lancasterian cu ajutorul lui Gheorghe Cleobulos.

Întemeind un sistem de învățământ gratuit, accesibil tuturor iubitorilor de cunoaștere, introducând metode moderne de predare și cărți de știință și literatură occidentală, Academiiile Domnești de la București și Iași au contribuit la modernizarea societății românești, la deschiderea ei către cultura apuseană, fapt paradoxal la prima vedere, constituind un spațiu de întâlnire și de sincronie între lumea balcanică postbizantină și Occident.

Luminița Kövari

Pledoarie pentru știința în slujba patrimoniului cultural

Câți dintre aceia care, din motive de studiu și cercetare, din pasiune sau din simplă curiozitate, se apleacă asupra documentelor manuscrise, obiecte complexe și fascinante, încununate de o aură de unicitate și perenitate, ar putea fi induși în eroare de acest titlu? „Fața nevăzută a documentelor” este o sintagmă care conține dorința de a face vizibil ceea ce nu este text (studiat de filologi și istorici) sau grafie (obiectul atenției paleografilor), nici formă sau funcție a textului (aspecte studiate de diplomatică), după cum nici modalitatea de construcție și utilizare a paginii scrise (aspecte aparținând codicologiei). Titlul ar putea să pară paradoxal, dacă ținem cont că oamenii folosesc privirea în 60% din cazurile în care interacționează cu mediul înconjurător, iar experiențele legate de obiectele de patrimoniu sunt aproape exclusiv provocate de percepții vizuale, excepție făcând muzica și, mai recent, instalațiile artistice care implică o percepție senzorială complexă. Interacțiunea cu cartea, în accepția ei tradițională, se traduce însă într-un complex de percepții vizuale, tactile și chiar olfactive (parfumul dulceag al cărților vechi, parfumul incitant al cărților noi, întotdeauna misterios și seducător), a căror combinație produce senzații foarte subiective, conducând în fiecare din noi la o reprezentare cognitiv-senzorială extrem de personală. În perioada în care manuscrisele erau „vehicule” aproape exclusive de comunicare și difuzare a culturii, când distanțele dintre cei pe care astăzi îi numim utilizatori sau consumatori și copiii, desenatorii și meșteșugarii care contribuiau la realizarea acestora nu erau atât de marcate, delimitarea dintre procesul de fabricație și cel de utilizare al operelor scrise era puțin sesizabilă. Invenția tiparului și progresul galopant al tehnologiei au produs o „fractură” între utilizatori și structura ascunsă, nevăzută a obiectelor scrise, separație destinată a deveni iremediabilă în epoca ebook-ului care elimină definitiv contactul fizic cu cartea tradițională. Această intervenție este o mărturie a năzuinței de a menține vie fascinația exercitată de un obiect care ne-a însoțit, în forme materiale variate, în ultimii 6000 de ani din mult mai lungă istorie a omului. Observația vizuală analitică practică de paleografi începând din secolul al XVII-lea, era, și continuă să fie, bazată exclusiv pe experiența și cunoștințele observatorului, fiind așadar în mod inerent influențată de calitățile

subiective ale acestuia precum, cultură, intuiție, sensibilitate, motivație. Finalitatea acestor studii a fost, pe de o parte, dictată de necesitatea de a descifra diversele grafii și de a citi documentele scrise în diverse epoci, precum și de a le data și localiza, în scopul de a obține informații interesante din punct de vedere istoric și filologic, dar și pentru a le judeca valoarea literar-artistică sau istorică. Din acest motiv, paleografia a fost multă vreme considerată mai mult o disciplină auxiliară a filologiei și istoriei.

Anii '30 – '40 ai secolului trecut au marcat desprinderea din sânul paleografiei a unei noi discipline, codicologia, al cărui obiect de studiu este reprezentat exclusiv de tehnica de execuție a manuscriselor, urmărind suportii grafici, sistemele de tăiere și liniere a filelor, modul de numerotare a caietelor, stilul și ornamentația, materialul folosit ca suport (atât filele, cât și copertile) și altele. Teoretizată și botezată de paleograful Alphonse Dain în *Les Manuscrits* (1949), obiectivul și metodologia acestei discipline hibride, dar independente, destinată în special unor scopuri

Biblia lui Marco Polo, manuscris medieval pe pergament, produs probabil în Franța, conservat în prezent în Biblioteca Laurentină din Florența.

euristice, au fost prezentate de Charles Samaran (1879-1982) la cursurile sale de la École des Hautes Études din Paris menținând termenul de codicologie și renunțând la varianta germană *Handschriftenkunde*, care pune accentul pe scrierea de mână și nu pe codex. Noua disciplină s-a impus definitiv în deceniul al 5-lea al secolului XX, afirmându-și independența față de paleografie și filologie, termenul de codicologie fiind folosit în prezent în toată lumea. Autorul primului studiu românesc despre codicologie a fost profesorul Damian P. Bogdan (*Despre codicologie*, în R.A., IX, 1966, nr. 2, 1966, p. 49 - 66). Efortul de obiectivare a observației analitice realizat în a doua jumătate a secolului trecut conduce apoi la o interpretare cantitativă a caracteristicilor materiale macroscopice ale manuscriselor și la apariția codicologiei cantitative. Scopul studiilor de codicologie cantitativă este acela de a înțelege care era statusul cărții în epoca medievală prin intermediul analizei statistice a unui număr relevant de

date referitoare la dimensiune, așezare în pagină, mod de realizare a fasciculelor, codexurilor și a copertilor. Această trecere de la studiul individual al manuscriselor la studiul unor „populații de obiecte manuscrise”, favorizat de apariția unor tehnici de observare din ce în ce mai complexe (de exemplu microscopia digitală cu iluminare fluorescență sau în domeniile ultraviolet și infraroșu), permite realizarea unui studiu pe care l-am putea numi anatomic al codexurilor. Fiecare document istoric *lato sensu* poartă în sine experiența celor care au fabricat materialele, răbdarea celor care au transcris textul, gândul sau voința celui care l-a conceput, dar și semnele vicisitudinilor traversate. Toate aceste atribute materiale și imateriale au ajuns până la noi adunate într-un *unicum*, un document destinat a fi studiat *in toto*, într-un fel decodificat,

recompunând și repovestind un întreg puzzle. Consecința a confluenței unor interese multiple și diversificate, nu întotdeauna în deplină armonie, modalitatea concretă de a privi și interoga un document istoric în integralitatea sa aparține unei viziuni recente bazate pe o interdisciplinaritate largită și pe accesul din ce în ce mai extins la instrumente de analiză neinvazive și portabile. Această viziune integratoare a fost tradusă într-o disciplină polimorfică numită „arheologia manuscrisului”. Părintele fondator al acesteia este considerat Léon Gilissen, care, după ce a dedicat multă vreme restaurării codexurilor din Biblioteca Regală de la Bruxelles, utilizând experiența tehnică și meșteșugărească dobândită, definind noua disciplină în monografia *Prolégomènes à la codicologie*. Cunoașterea precisă a modului de fabricare a materialelor (pergament, piele, hârtie, lemn, țesut etc.), a documentelor și a volumelor manuscrise, inclusiv a modului de legare a acestora, reprezintă o condiție esențială

Scripta ...

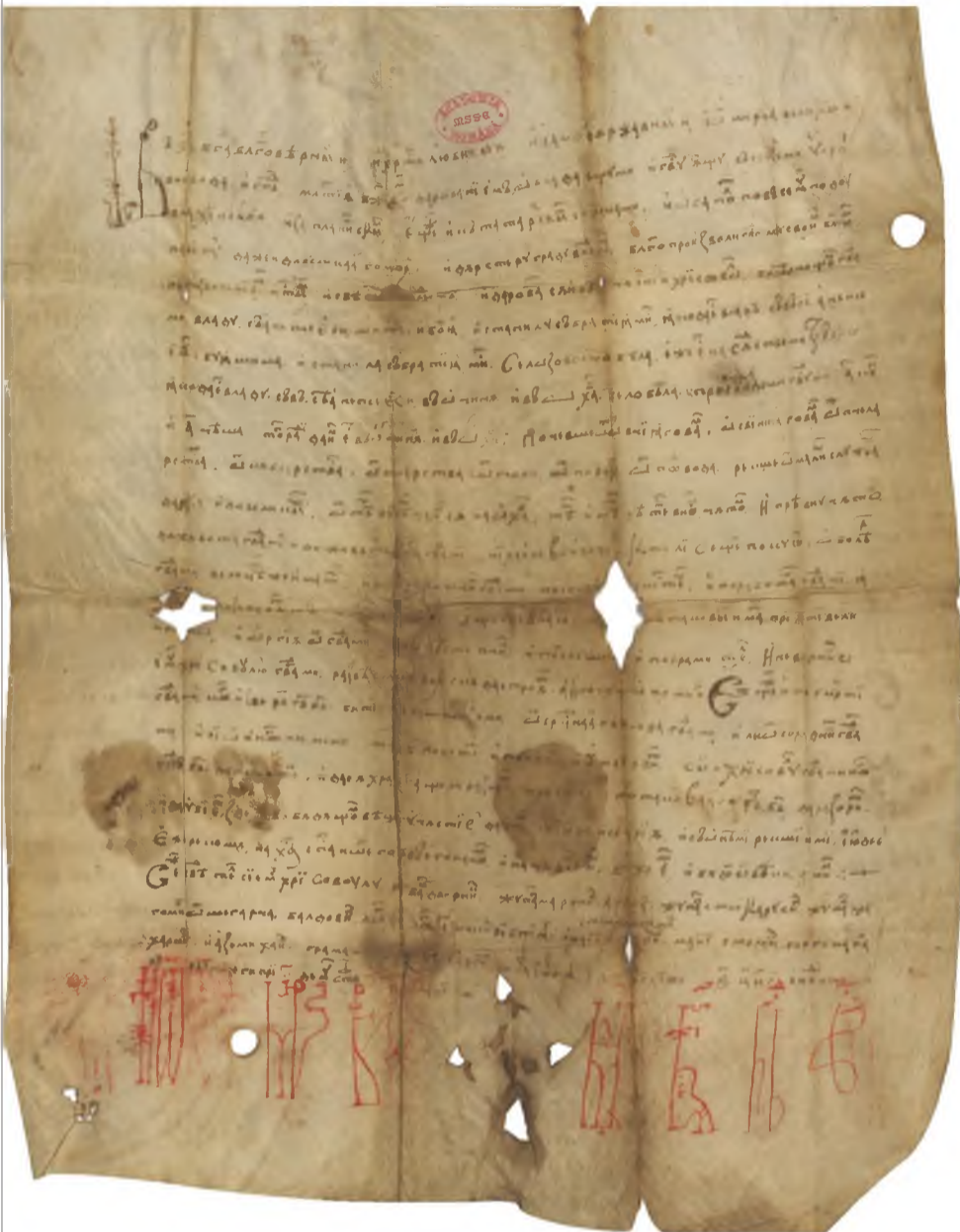
pentru realizarea unor tratamente de conservare sau/ și restaurare care să respecte natura și structura inițială a documentelor. Trimiterea la arheologie nu este o coincidență. Asemenea siturilor arheologice și a conținutului stratificat al acestora, documentele și cărțile vechi sunt „depozite” unice de elemente tangibile și intangibile care, în mod sinergic, pot dezvălui indicii și înțelesuri noi, pentru o cunoaștere mai profundă atât a contextului istoric, social și politic în care acestea au fost fabricate, au circulat sau au fost obiecte de schimb, cât și a celor care le-au fabricat, le-au deținut, le-au citit. Arheologia manuscrisului ar putea fi deci definită precum o uniune rară și fericită între științele exacte și umaniste, al cărei scop, dincolo de cunoașterea în sine, este acela de a asigura perpetuarea unui patrimoniu inestimabil, cuvântul scris, acțiune posibilă doar prin conservarea suportului material al scrierii, indiferent de natura acestuia. De-a lungul timpului, oamenii au folosit diverse materiale ca suport pentru scriere: tăblițele de argilă sumeriene, papyrusurile egiptene, mătasea pe care chinezii scriau cu ajutorul unei pensule, sulurile de pergament ale Romei antice, manuscrisele medievale și textele epocii moderne tipărite pe hârtie sau în formă digitală. Măsura în care un text antic va continua să fie difuzat, cunoscut și înțeles depinde în mare măsură de capacitatea noastră de a păstra cât mai intact suportul material al scrierii. Nu trebuie însă să uităm că documentele istorice care au traversat secolele ajungând până în zilele noastre au supraviețuit nu numai efectului „coroziv” al timpului, dar și războaielor, incendiilor, inundațiilor, abandonului și neglijenței oamenilor. Cele câteva ilustrații ale documentelor și manuscriselor studiate în contextul unor colaborări cu arhive și biblioteci italiene ne îndreptătesc să definim colecțiile de documente istorice drept „ceea ce rămâne după un naufragiu”. Prin urmare, este vital ca acestor prejudicii fizice suferite în timp să nu li se adauge altele noi, mai periculoase și mai insidioase decât cele deja evidente, ținând seama că efectul distructiv, provocat de condițiile ambientale sau de tratamentele de conservare și restaurare neadecvate, se manifestă lent și în manieră ireversibilă. Aceasta impune o acțiune de conservare mai atentă la detalii și mult mai riguroasă din punct de vedere științific, provocare căreia oamenii de știință au răspuns printr-o abordare cu adevărat transdisciplinară numită „știința pentru patrimoniu”. Termenul original este *heritage science*, iar obiectul mult mai vast include întreg universul de valori materiale și imateriale ale patrimoniului istoric,

volant?

Cuvântul scris sau dualismul conținut – materie

cultural și artistic. Știința pentru patrimoniu este consecința directă a progresului științific și tehnologic din ultimele decenii, fără precedent în istoria umanității, care a influențat și

caracterizarea, diagnosticul și monitorizarea materialelor istorice. „Fața nevăzută” a materialelor, mult timp ignorată, este astăzi considerată de cei mai mulți un ghid neprețuit pentru realizarea

1415 Hrisovul lui Mircea, Voievodul Țării Românești

revoluționat toate aspectele vieții noastre de zi cu zi. Conservarea și restaurarea obiectelor istorice și de artă, meserii artisanale antice bazate pe tehnici născute din observații empirice și pe îndemânare manuală, au devenit, nu fără să manifeste rezistențe organice, inerente la schimbările extrem de rapide și radicale, din ce în ce mai permeabile față de utilizarea cunoștințelor, metodelor și a instrumentelor științifice ce permit

oricărui tip de tratament, furnizând baza de cunoștințe cu privire la compoziția, tehnologia de fabricare și procesele degradative specifice fiecărui tip de material, permițând în același timp stabilirea limitelor oricărui tip de intervenție. În contextul actual complex, în care bunurile de patrimoniu sunt privite precum resurse economice, sociale și chiar politice, sunt necesare soluții eficiente pentru gestionarea schimbărilor, inclusiv cele produse de impactul climatic, de evenimente catastrofice naturale sau provocate de conflicte, pentru reducerea riscurilor și pentru maximizarea beneficiilor sociale, culturale și economice. Atingerea acestor obiective fără a pierde din vedere caracterul unic și neregenerabil al acestor resurse este considerată drept cheia către sustenabilitatea pe termen lung a patrimoniului cultural, provocare majoră căreia știința trebuie să îi răspundă. Știința pentru patrimoniu are meritul de a fi prima disciplină care definește problemele complexe cu care

se confruntă patrimoniul și cei care îl gestionează, încercând să găsească soluții bazate pe sinergiile create de o cooperare transversală între specialiști (fizicieni, chimiști, biologi, ingineri, informaticieni, paleografi, codicologi etc.), conservatori și restauratori, bibliotecari, arhiviști și muzeografi, manageri, instituții locale, naționale și internaționale ce guvernează politicile culturale naționale și europene. Aparent dedicată studiului materialității, genezei și transformărilor (dinamica schimbărilor și interacția cu mediul ambiant) materialelor și obiectelor istorice, știința pentru patrimoniu nu poate fi încadrată nici în domeniul științei fundamentale (obiectivul studiului este întotdeauna cunoscut), nici în cel al științei experimentale (obiectele de patrimoniu fiind unice, repetabilitatea experimentelor nu este posibilă). De multe ori, contextul unui obiect istoric este necunoscut, prin urmare influențat de un număr semnificativ de variabile, știința pentru patrimoniu fiind obligată să apeleze la metodele de analiză multivariată specifice științelor sociale. Disciplină cu multiple fațete, abia ieșită din *scripta ... volant, Verba volant, scripta manent* (vorbele zboară, scrisul rămâne), cuvinte devenite proverbiale, pe care legenda le atribuie lui Caius Titus, demonstrează în sens larg exigența romanilor pentru o memorie istorică a civilizației lor, manifestată de altfel de așa-numitul *ius archivi*, adică dreptul documentelor publice de a fi conservate. Pe teritoriul principatelor românești extracarpatiche, instituția numită arhivă a fost înființată în mod oficial abia în secolul al XIX-lea, în contextul elaborării primelor legi administrative moderne, anume Regulamentele Organice (1831-1832). În perioada anterioară existau arhive pe lângă Cancelariile domnești, în mănăstiri, precum și arhive private constituite de către dregători de diverse ranguri în ierarhia boierească. Dintre documentele păstrate în aceste arhive, cele mai numeroase care au ajuns până la noi sunt acelea păstrate în arhivele mănăstirilor, care, datorită caracterului lor sigur, permiteau conservarea inclusiv a documentelor laice. Conceptul de *perennitas* al instituțiilor monastice a stat, în mod ideal și practic, la baza creării și conservării arhivelor monastice. Cu totul diferită este însă situația arhivelor care se constituiau la destinație, adică la cel interesat de conținutul actelor emise de Cancelaria domnească și pentru care actele erau instrumente folosite în sprijinul susținerii propriilor drepturi sau pentru eventuale revendicări. Numărul lor este mult mai redus, iar condițiile de conservare mai precare. În

aceste circumstanțe se încadrează documentele emise de Cancelaria lui Ștefan cel Mare, asupra cărora ne-am aplecat cu interes de cunoaștere și curiozitate intelectuală, cu intenția de înțelegere „nevoile” materialelor, pergamentul și cerneala, și de a stabili limitele, dar mai presus de toate interdicțiile care să optimizeze interacția dintre mediul ambiant, persoane și documente. Mai mult decât obiecte de patrimoniu, documentele istorice sunt obiecte destinate consultării publice, prin urmare supuse mânăuirii și unei uzuri premature. Cunoașterea în profunzime a proceselor mecanice, fizice, chimice și biologice care determină îmbătrânirea (processe chimice inerente oricărui tip de material organic) și degradarea (processe mecanice, fizice, chimice, biologice provocate de agenți externi) materialelor este o condiție *sine qua non* pentru definirea condițiilor optime de conservare (temperatură, umiditate relativă, nivel critic al poluanților atmosferici și al radiațiilor luminoase), de acces și mânăuire, iar în situații extreme, de intervenție. Din acest motiv, aspectele pe care le propunem cititorilor avizați, dar și celor mânași de o firească curiozitate, se îndreaptă către umilele atribute materiale ale pergamentului, un ritual considerat prozaic până de curând. O privire care examinează aparențe pe care ochiul le-ar putea percepe, dar nu este deprins să le caute, care vede acolo unde ochiul nu pătrunde și nu poate iscodi, a cărei finalitate este persistența cuvântului scris și a memoriei istorice, pentru iluminarea și plăcerea celor de astăzi și a generațiilor viitoare.

Dr. Elena Badea
INCOTP

Sigiliul lui Ștefan cel Mare

Testamentul lui Marco Polo, 1324.
Biblioteca Marciana, Veneția.

FONDUL SPECIAL SAU FONDUL SECRET III

EPURAREA

În perioada comunistă, cenzura cărții a afectat întreaga societate, dar mai ales intelectualitatea. Epurarea fondurilor de carte existente în biblioteci fusese stabilită încă de Comisia de Armistițiu în Acordul între Guvernul român și Guvernele Uniunii Sovietice, Regatul Unit și Statele Unite ale Americii ... , care prevedea la Art. 16 că: „Tipărirea, importul și răspândirea în România a publicațiilor periodice și neperiodice, prezentarea spectacolelor de teatru și a filmelor, funcționarea stațiilor de T.F.F., poștă, telegraf și telefon vor fi efectuate în acord cu Inaltul Comandament Aliat (Sovietic).” Așa s-a decis scoaterea din circulație a publicațiilor enumerate în broșura publicată de Ministerul Propagandei sub titlul *Publicațiile scoase din circulație până la 1 August 1945*, care servea tuturor librarilor, chioșcarilor, debitanților și bibliotecarilor din întreaga țară drept călăuză pentru a proceda la imediata îndepărtare din comerț și din uzul public al cărților, revistelor, hărților, precum și al diferitelor reproduceri grafice ori plastice, care contravin bunelor relații dintre România și Națiunile Unite, conform legii nr. 364 din 2 Mai, publicată în „Monitorul Oficial” Nr. 102 din 4 Mai 1945. Cu toate acestea, până în anul 1949, nu putem vorbi de fonduri secrete de bibliotecă, ci doar de fonduri de publicații interzise. Astfel, listele de publicații interzise, care apar în mod curent între anii 1945 - 1948, sunt întocmite în baza unor interdicții publicate și nu au nimic comun cu acele liste de interdicții care au fost la început doar discrete, iar apoi au devenit secrete (care nu au fost niciodată publicate) și care au fost practicate de către regimul comunist, începând cu anul 1949 și până în decembrie 1989. Perioada 1949 -1953 - 1955 a fost una crucială pentru constituirea și evoluția fondurilor secrete de bibliotecă. Volumul de liste de publicații, tipărit în 1949 și difuzat în anii următori este primul prin care procesul interdicției publicațiilor își pierde caracterul său public. Prin aceste liste, procesul de interdicție a tipăriturilor devine de uz intern, iar operația de retragere a edițiilor din circuitul publicațiilor și a bibliotecilor capătă un caracter secret. Pentru a se pune în practică aceste instrucțiuni era nevoie ca la conducerea bibliotecilor să fie numite persoane devotate noului regim comunist; în cazul Bibliotecii Academiei, la 13 august 1948 a fost numit Barbu Lăzăreanu, în calitate de Director General al Bibliotecii, în locul Prof. Iorgu Iordan care condusesese instituția ca interimar,

între 9 iunie - 12 august 1948. Cine a fost primul director al Bibliotecii Academiei Republicii Populare Române? În *Dicționarul Membrilor Academiei Române* (ed. a doua, București, Ed. Academiei Române 1999) întâlnim următorul medalion: „LĂZĂREANU, BARBU (5 octombrie 1881, Botoșani - 19 ianuarie 1957, București), istoric literar și publicist român. Membru titular activ al Academiei Române (12 august

rector. A fost director al Bibliotecii Academiei Române” (p. 296). După cum afirmă și ziaristul Cătălin Pena, acesta „nu a găsit nimic mai bun de făcut, după intrarea Armatei Roșii în țară, decât să înființeze, la 11 martie 1945, prima universitate muncitorească din România, transformată în Academia Ștefan Gheorghiu, pe care a condus-o în calitate de rector până în 1948, când a devenit membru titular al Academiei Române” (<https://evenimentulistoric.ro/scapat-de-la->

comuniste, este structurat în 8 puncte unde este descrisă pe scurt această operațiune (<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP82-00457R016000120005-0.pdf>): **Pct. 1** - „Partidul Muncitoresc Român a început o distrugere temeinică a cărților și documentelor istorice”; **Pct. 2** - „Unele dintre acestea au început cu crearea noii Academii a Republicii Populare Române. Imitând Academia Sovietică,

Approved For Release 2006/04/20 : CIA-RDP82-00457R016000120005-0

FEB 1952

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

CLASSIFICATION SECRET/CONTROL - U.S. OFFICIALS ONLY SECURITY INFORMATION 25X1

INFORMATION REPORT REPORT []

CD NO. []

COUNTRY Romania DATE DISTR. 30 January 1953

SUBJECT The Burning of Romanian Books and Dissemination of Communist Literature NO. OF PAGES 2

DATE OF INFO. [] 25X1 NO. OF ENCLS. []

PLACE ACQUIRED [] 25X1 SUPPLEMENT TO REPORT NO. []

THIS IS UNEVALUATED INFORMATION

25X1 1. The Romanian Workers (Communist) Party has begun a thorough-going destruction of books and historical documents.

2. Some of this began with the creation of the new Academy of the Romanian People's Republic (RPR). In imitation of the Soviet Academy, this was to pursue scientific researches, while at the same time conducting political activity for the establishment of socialism in Romania. Barbu Lazareanu, a Leftist, really a Communist, was made librarian of the academy.

3. The Communists have now begun to "purify" existing libraries. Any denunciation, a mere supposition, is enough to get a book burned, without any real study of its contents. Among the books withdrawn from circulation are 762 works by the most esteemed Romanian authors. Among them are Liviu Rebreanu, Bratescu, Voinescu, and Octavian Goga. German and Italian books are their translations have also been burned by thousands. Any book dealing with Bessarabia or the Bukovina was immediately burned, even though it dealt only with pure literature. The entire contents of the Casa Școlilor, books on the national popular culture and religious works, have likewise been burned.

4. In addition to municipal archives, which are sometimes very important, there are state archives at Bucharest, Cluj, and Găgăuza. These had been well organized and arranged by Professor Aurelian Sucodreanu, a distinguished specialist, a former faculty member of the Romanian School at Fontaineau-Rose, in Paris. Rather surprisingly, he retains his office. The actual selection of material for destruction was done by a committee under Mihai Roller. It is not clear how completely the archives were destroyed.

5. As librarian of the Academy, Barbu Lazareanu was put in charge of all the materials, which constitute a national treasure of the Romanian people. These

CLASSIFICATION SECRET/CONTROL - U.S. OFFICIALS ONLY

Approved For Release 2006/04/20 : CIA-RDP82-00457R016000120005-0

Approved For Release 2006/04/20 : CIA-RDP82-00457R016000120005-0

25X1

SECRET/CONTROL - U. S. OFFICIALS ONLY []

- 2 -

treasures include maps, documents, photographs, the unique lexicographical file of the Romanian language, which has already been published from the letter A to the letter G. These files were an invaluable source of geographical and linguistic information. Incidentally, they proved the Latin origin of the Romanian language. They were burned because they did not please the Slavic committee that passed on them - Emil Petrovici (a Soviet tool in the Academy), Sever Pop, and Barbu Lazareanu himself.

6. To replace these bibliographical losses, literally millions of books and pamphlets have been issued by the Communist Party publishing house, Cartea Rusă, 42 Calea Victoriei, Bucharest. These have been distributed to towns and villages throughout Romania. Cartea Rusă has issued 3,701,300 copies of 174 titles, translated from Russian into Romanian. It has also issued 329,050 copies of translations into Hungarian, German, Serbian, and Turkish. It is also active in distributing books in the original Russian.

7. Every effort is made to encourage the study of Russian. Russian courses are given in peasants' cultural clubs, schools, sovkhoses, kolchozes, cooperatives, and all kinds of social and cultural organizations. This work is in the hands of the Asociația Română Pentru Strângerea Legăturilor cu URSS (ARLUS). ARLUS now controls every cultural aspect of Romanian life. In all, there are now 3,200 popular courses in Russian in Romania. Those which have been most successful are in the Ceramica factories at Bara Mică and in factories at Pesteana, and Densus, in the Hateg raion, or district.

8. The leaders in this work are:

a. Petre Constantinescu-Iasi, described as "the hero of national Romanian literature".

b. Mihai Roller, a Jew, who has paid special attention to Romanian historical documents in the state archives. He has headed a special committee to look for historical evidence of relationship between Romania and the USSR.

c. Barbu Lazareanu, a Jew, librarian of the Academy. His son is now counselor of the RPR Embassy in Paris, after being recalled as press attaché in Washington.

d. Emil Petrovici, also a pro-Soviet member of the Academy.

25X1 []

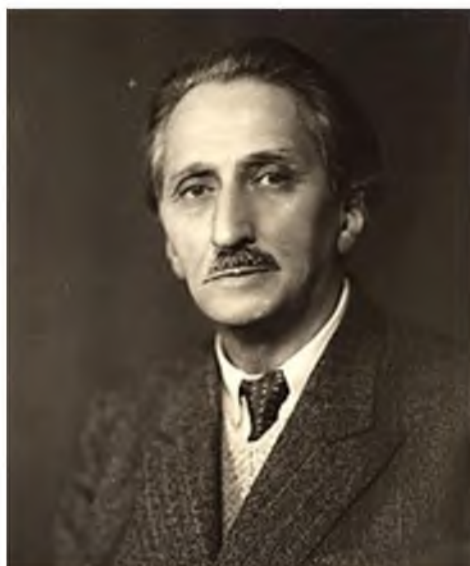
SECRET/CONTROL - U. S. OFFICIALS ONLY

Approved For Release 2006/04/20 : CIA-RDP82-00457R016000120005-0

1948). A făcut studii liceale la Botoșani, dar pentru activitatea în rândul mișcării socialiste a fost exmatriculat din toate liceele din țară. În anii care au urmat, a desfășurat o intensă muncă politică, fiind un colaborator apropiat al lui I. C. Frimu; în ilegalitate, a organizat și prima universitate muncitorească, pe care a condus-o în calitate de

deportare-de-regina-mama-elena-pune-bazele-academiei-stefan-gheorghiu). Date despre primul director al Bibliotecii Academiei R.P.R. apar și într-un **Raport al CIA cu informații clasificate din 30 ianuarie 1953**. Acest raport, care vizează România și are drept subiect arderea cărților românești și diseminarea literaturii

aceasta avea să urmărească cercetarea științifică, în același timp conducând o activitate politică pentru stabilirea socialismului în România. Barbu Lăzăreanu, un om de stânga, în realitate un comunist, a fost numit bibliotecar (director general, n. n.) al Academiei”; **Pct. 3** - „Comuniștii au început «purificarea (a se citi epurarea,

Barbu Lăzăreanu

Mihai Roller

Emil Petrovici

UNOR PUBLICAȚII

n.n.)» bibliotecilor. Orice denunț sau o simplă presupunere este suficient ca o carte să fie arsă, fără un studiu real asupra conținutului său. Printre cărțile retrase din circulație se află 762 lucrări ale celor mai importanți autori români. Printre aceștia se numără Liviu Rebreanu, Brătescu-Voinești, Octavian Goga. Cărțile în germană și italiană și traduceri ale acestora sunt arse cu mii. Orice carte având ca subiect Basarabia sau Bucovina este arsă imediat, chiar dacă este vorba doar de pură literatură. Întregul conținut al Casei Școalelor, cărți despre cultura populară națională și lucrări religioase, au fost de asemenea arse” (f. 1);

Pct. 4 – „Pe lângă arhivele municipale, care sunt uneori foarte importante, sunt Arhivele Statului în

Sever Pop (acesta nu se mai afla în România din 1941, n. n.) și Barbu Lăzăreanu însuși”;

Pct. 6 – „Pentru a înlocui pierderile bibliografice, au fost tipărite milioane de cărți și pamflete de către editura Partidului Comunist, Cartea Rusă, Calea Victoriei 42, București. Acestea au fost distribuite în orașele și satele din România. Editura Cartea Rusă a tipărit un număr de 3.701.000 exemplare pentru 174 de titluri, traduse din rusă în română. Editura se ocupa de distribuirea cărții în limba rusă”;

Pct. 7 – „Fiecare efort făcut este pentru încurajarea studierii limbii ruse. Cursuri de limbă rusă sunt organizate în căminele culturale de la sat, școli, sovkhosuri, kolhozuri, cooperative și tot felul de

Tipăriturilor înființată în 1949, după modelul instituției sovietice Glavlit. Astfel, vorbim Fondul de carte „S” – Fond Secret sau Fond Special, așa cum era cunoscut, respectiv Fond de publicații interzis publicului larg. Nu se afirma clar că este vorba despre cărțile cenzurate care intrau în fondul „S”, ci se spunea că era vorba de ... un control al cărții. Chiar dacă prin acest control, de fapt, erau blocate anumite cărți, alese după criterii „bine stabilite”, existente într-o broșură cu norme și dispoziții. Pe lângă normele și dispozițiile precise se vorbea și de niște liste tipărite care veneau periodic din partea Consiliului Culturii și care conțineau criteriile de stabilire clară a publicațiilor care trebuiau să intre în fondul „S”. Consiliul Culturii, actualul Minister al Culturii și Patrimoniului Național dădea indicații clare și verifica intrarea cărților la „S”.

Din lista cărților epurate

Ministerul Propagandei a publicat în

Alexandru, Călinescu Armand, Cancicov Mircea, Dianu Romulus, Goga Octavian, Gyr Radu, Moța Ion, Manoilescu Mihail, Marcu Alexandru, Maniu Iuliu, Mihalache Ion, Popescu Stelian, Sima Horia, Sân-Giorgiu Ion, Șeicaru Pamfil, Seișanu Romulus, Sidorovici Teofil Gh., Schmidt Andreas, Vaida-Voevod Al., Vulcănescu Mircea. Străini: Bottai Giuseppe, Balbo Italo, Winston Churchill, Ciano Galeazzo, Dietrich Otto, Diehl Karl, De Gaulle Charles, Darre Walter Robert, Forges, Franco, Goebbels Josef, Goring Herman, Grandi Dino, Gayda Virginio, Gunther Prof. Dr. Hans, Hitler Adolf, Hess Rudolf, Mussolini Benito, Philippe Pétain, Alessandro Pavolini, Pavelici Ante, Rosenberg Alfred, Salazar Oliveira, Schirach Baldur von, Schacht Dr. Hjalmar, Conte Carlo Sforza, Starace Achille, Trotzky L. La punctul 7 al broșurii amintite este precizat faptul că „prezenta broșură rămâne unic îndreptar pentru identificarea și îndepărtarea publicațiilor fasciste” (p. 15), care va fi continuată cu suplimente ce vor conține 1000 de titluri noi. Suplimentul 1 (1 mai – 1 noiembrie 1948) a fost publicat tot în anul 1948 și conține titluri noi ce urmau a fi retrase din biblioteci, librării anticariate etc.

În afară de lucrările persoanelor menționate mai sus putem spune că au mai fost retrase din circulație și alte lucrări ce aminteau de granițele României Mari.

Un alt exemplu este cel al unor scriitori români precum Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Ion Agârbiceanu, Mircea Eliade ș.a.: Agârbiceanu I. În România Mare. București, 1929, Editura Casei Școalelor; Alecsandri Vasile. Poezii. București, 1943, Editura Remus Cioflec; Alecsandri Vasile. Teatru, vol. I. Cu o prefață de Gh. Adamescu. București, 1945, Ed. Cartea Românească; Alimășteanu Alexandru, Ridicarea agriculturii românești. Tiparul Românesc. București. 1942; Eliade Mircea, Huliganii. Toate edițiile. Buc. Națională-Ciornei; Eliade Mircea, Insula lui Euthanasius. Buc. 1945, Ed. Pentru Literatură și Artă; Eminescu Mihail, De la Nistru până la Tisa. București. 1918; Eminescu Mihail, Poezii. Ediție îngrijită de Alex. Colorian. București. 1946. Cugetarea; Mehedinți-Soveja S. Altă creștere. Școala muncii. Toate edițiile. Buc. Cugetarea; Mehedinți Simion, Ce trebuie să cugete un român despre țara și nația română. Buc. 1921. Lista, ce conține câteva sute de titluri, este foarte lungă și o vom analiza, poate, într-un viitor studiu.

În loc de concluzii

Deși documentul CIA prezentat în acest articol arată că a existat fenomenul de ardere a cărților românești după venirea comuniștilor la conducere, nu avem informații în acest sens și despre cărțile din Biblioteca Academiei Române. Majoritatea au fost salvate prin trecerea lor în Fondul „Special” sau „Secret”, așa cum vom vedea din documentele pe care le vom prezenta într-un număr ulterior.

Dr. Silviu Nedelcu

București, Cluj și Craiova. Acestea au fost foarte bine organizate de către Profesorul Aurelian Sacerdoțeanu, un distins specialist, fost membru al Școlii Române de la Fontenay-aux-Roses, din Paris. În mod surprinzător, acesta și-a păstrat biroul. Selecția actuală pentru materialul ce urmează a fi distrus a fost făcută de o comisie condusă de Mihai Roller. Nu este foarte clar cum au fost distruse arhivele”.

Pct. 5 – „Ca bibliotecar (director general) al Academiei, Barbu Lăzăreanu a fost pus la conducerea tuturor documentelor care constituie comoara națională pentru poporul român. Aceste comori conțin hărți, documente, fotografii, documente lexicografice unicate ale limbii române, care au fost deja publicate de la litera A la litera G. Aceste documente reprezentau o sursă de o valoare inestimabilă privind informații geografice și lingvistice. În mod întâmplător acestea dovedeau originea latină a limbii române. Ele au fost arse din cauză că nu au fost pe placul comitetului slav care a dat peste ele (fiind bibliotecă de depozit legal, Biblioteca Academiei nu a ars publicații n. n.), Emil Petrovici (o unealtă sovietică în Academie),

organizații sociale și culturale. Această muncă se află sub conducerea Asociației Române pentru Strângerea Legăturilor cu URSS (ARLUS). ARLUS controlează în prezent fiecare aspect al vieții culturale din România. În total, există 3.200 de cursuri populare rusești în România. Cele mai de succes cursuri sunt în fabricile de ceramică din Barbu Mic și din fabricile din Peșteana și Densuș, din regiunea Hațeg” (f. 2);

Pct. 8 – „Conducătorii acestei acțiuni sunt:

- Petre Constantinescu-Iași, considerat drept «un erou al literaturii române».
- Mihai Roller, un evreu, care s-a ocupat în mod special de documentele istorice românești din Arhivele Statului. A fost desemnat drept conducătorul unui comitet special pentru căutarea unor dovezi istorice privind relațiile dintre România și URSS.
- Barbu Lăzăreanu, un evreu, bibliotecar (director general) al Bibliotecii Academiei. Fiul său era consilier la Ambasada R.P.R. din Paris, după ce a fost rechemat din postul de atașat de presă de la Washington”. Se știe că în România cenzura a fost realizată prin DGPT - Direcția Generală a Presei și

1945 o broșură sugestiv intitulată *Publicațiile scoase din circulație până la 1 august 1945*, întrucât trebuia pus în aplicare art. 16 din Convenția de Armistițiu. Aceasta conținea 48 de pagini și este împărțită alfabetic având un număr de 616 titluri de cărți interzise. La începutul anului 1946 a fost publicată, tot de către Ministerul Propagandei, o altă broșură conținând titlurile publicațiilor retrase din circulație la 1 iunie 1946. Ultima broșură, cea mai completă, și care le completează pe primele două publicate în 1945 și 1946, se intitulează *Publicațiile interzise până la 1 mai 1948*.

La începutul lucrării, în introducere, se precizează și metodele de cenzurare ale lucrărilor interzise: hașurare, decupare ale diferitelor imagini ale unor persoane și personalități politice, istorice etc., precum și ale stemei regale sau ale însemnelor fostei dinastii. Este dată și o listă cu nume ale unor autori români și străini „ale căror lucrări sunt interzise din principiu” (p. 14-15): Români: Antonescu Ion, Antonescu Mihai, Maria Mareșal Antonescu, Alexianu Gh., Brăileanu Traian, Codreanu Corneliu Zelea, Cuza A. C., Crainic Nichifor, Cantacuzino

Secretele culorii roșii din șnururile de legare a peceților domnești

Coloranții naturali au reprezentat singura sursă de vopsire a fibrelor textile până la mijlocul secolului al XIX-lea, când au devenit disponibili coloranții de sinteză. Ei au fost utilizați și pentru vopsirea pielor, a părului, a materialelor vegetale, împletiturilor, a lemnului și a fildeșului. Fixați pe suport anorganic, coloranții naturali au fost amestecați cu lianți și utilizați ca pigmenți, în pictură. Sursele biologice ale coloranților – plante, insecte, moluște, licheni etc. – conțin o varietate mare de compuși colorați, uneori în amestecuri complexe. Din aceeași sursă biologică pot fi extrași coloranți cu structuri chimice foarte diferite (antrachinone, flavone, antociani), ceea ce explică varietatea mare de culori ce pot rezulta din vopsirea cu aceste surse naturale

(D. Cardon, *Natural dyes – sources, tradition, technology, science*, Archetype Publications, Londra, 2007). Uneori, prin procedee chimice variate, coloranții pot fi extrași din surse biologice puțin sau deloc colorate. Un exemplu în acest sens sunt speciile *Rubia*, cu flori albe sau galbene, din a căror rădăcină se extrag coloranți ce vopsesc în nuanțe de roșu- orange-violet-brun.

Sursele biologice au fost inițial disponibile numai local și abia mai târziu au devenit obiect al schimburilor comerciale. În multe cazuri, momentul începerii comercializării este documentat, acesta aflându-se în conexiune cu evenimente istorice sau descoperiri geografice. Cunoștințele privind valorificarea surselor biologice în funcție de calitatea coloranților conținuți au evoluat de-a lungul timpului, astfel încât sursele biologice ce conțin coloranți cu rezistență mai scăzută la acțiunea factorilor de mediu au devenit preferate pentru zonele mai puțin vizibile ale țesăturii. În consecință, unii coloranți, mai scumpi, au devenit accesibili numai unei anumite pătri a societății. Prin urmare, cunoașterea coloranților și a surselor biologice din care aceștia provin, poate furniza informații cu privire la locul, când și cum un anumit obiect a fost creat sau poate da indicii despre valoarea materială și imaterială a obiectului.

Identificarea și caracterizarea coloranților din obiecte muzeale, în special a celor de pe suport textil, este posibilă începând cu anii '70 ai secolului trecut (J. H. Hofenk de Graaff, *The Colourful Past. Origins, Chemistry and Identification of Natural Dyestuffs*, Abegg Stiftung &

Archetype, Londra, 2004). Perfecționarea metodelor existente și dezvoltarea de noi tehnici analitice a permis creșterea rezoluției rezultatelor obținute, în paralel cu scăderea cantității de probă necesară analizei. Coloranții din piese textile din colecții muzeale românești au fost studiați începând cu 1997, inițial pe baza unei colaborări cu Royal Institute for Cultural Heritage (KIK/IRPA) și mai târziu, după 2007, împreună cu Universitatea București, Facultatea de Chimie, pe aparatul pusă la dispoziție de S.C. LaborMed Pharma S.A. Cercetările, efectuate pe piese textile din colecții muzeale (Muzeul Național de Artă al României, Muzeul Bucovinei, Muzeul Național al Satului „Dimitrie

Gusti”) și mănăstirești (Mănăstirea Putna) au condus la identificarea unui număr semnificativ de surse biologice : *Kerria lacca Kerr.* (lac dye), *Rubia tinctorum L.* (madder), *Rubia peregrina L.* (wild madder), *Kermes vermilio Planchon* (kermes), *Dactylopius coccus Costa* (Mexican Cochineal), *Porphyrophora hamelii* (Armenian scarlet), *Porphyrophora polonica* (Polish scarlet), *Caesalpinia sp.* (redwood type), *Reseda luteola L.* (weld), *Genista tinctoria L.* (dyer’s broom), *Serratula tinctoria L.* (sawwort), *Cotinus coggygia Scop.* (young fustic), *Rhamnus berries* (buckthorn berries), *Delphinium semibarbatum B.* (isparak) and *Datisca cannabina L.* (bastard hemp). Rezultatele au permis sistematizarea datelor într-un tabel în care au fost evidențiate în mod clar preferințe pentru anumite surse biologice, în funcție de tipul pieselor textile, perioadă și proveniență.

Studiul coloranților din șnururile ce leagă sigiliile documentelor istorice emise de Cancelaria Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare (1457-1504) a fost posibil prin colaborarea cu Institutul de Fizică și

Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” Departamentul IRASM - care a oferit accesul la aparatul necesar preparării probelor și Agilrom S.A. unde au fost efectuate analizele. Rezultatele, în detaliu, constituie obiectul unei comunicări științifice în cadrul conferinței „Dyes in History and Archaeology 34” (Salonic, Grecia, 2015). În studiu au fost analizați coloranții din șnururile de legare a sigiliilor din 38 de documente, datate între 1460 și 1502. Conform bazei de date a Bibliotecii Academiei Române, pecețile (denumire utilizată pentru ansamblul document cu sigiliu legat cu șnur) reprezintă hrsoave de danie sau hrsoave de întărire. Fiind documente emise de Cancelaria Moldovei, cu sigiliul domnitorului, toate șnururile au culoarea roșie, în diferite nuanțe. Coloranții au fost extrași de pe fibră și analizați prin cromatografie de lichide cu detecție în domeniul de frecvențe ultraviolet – vizibil (UV-VIZ) și prin spectrometrie de masă (LC- DAD-MS), cea mai sensibilă metodă existentă la ora actuală pentru acest tip de investigație.

Combinăția de vopsire între *Rubia tinctorum L.* (madder) și *Caesalpinia sp.* (redwood type) a fost detectată în 20 de probe (~52%) și corespunde firelor cu o nuanță de roșu-orange, iar cea dintre *Rubia tinctorum L.* și *Kerria lacca Kerr.* (lac

dye), identificată în 10 probe (~26%), nuanței roșie-violet. De fapt, sigiliul documentului LXIV/7 este legat cu un șnur din două nuanțe diferite de roșu. Pentru cel de-al doilea fir din șnur, de culoare roșu-orange, a fost identificată combinația dintre *Rubia tinctorum L.* și *Caesalpinia sp.* Tot șnur format din două fire de culori diferite (roșu-orange și roșu-violet) prezintă și documentul CI/66 pentru care firul roșu-violet a fost vopsit cu *Rubia tinctorum L.* în amestec cu *Kerria lacca Kerr.* (lac dye), iar cel roșu-orange cu *Rubia tinctorum L.* și *Caesalpinia sp.* *Rubia tinctorum L.* a fost singura sursă biologică identificată în trei probe provenind din șnururile peceților 204, 159 și 265, pe când în pecețile 75 și 160, datate 1479 și 1480, au fost detectați numai coloranții din *Kerria lacca Kerr.* Identificarea *Caesalpinia sp.*, sursă biologică mai ieftină și de calitate inferioară (inițial roșii, fibrele își pierd culoarea în timp și capătă un aspect decolorat), în șnurul peceților 244 și 290, vine să sprijine argumentele conform cărora cele două documente reprezintă falsuri de

epocă. Pecetea 194 este de asemenea consemnată ca fals, cu mențiunea că sigiliul ar fi original. Autenticitatea sigiliului este certificată de identificarea în șnurul peceții a combinației de vopsire *Rubia tinctorum L./ Caesalpinia sp.*, la fel ca în jumătate din șnururile peceților studiate. Originar din Asia, lemnul roșu solubil din speciile *Caesalpinia* (redwood type) a fost importat în Europa ca sursă de vopsire, în perioada medievală. *Rubia tinctorum L.* (madder), (termenul care desemnează acest colorant în limba română este roibă), este o plantă a cărei rădăcină conține un număr mare de coloranți ce pot conferi fibrelor culoarea roșie. În mod paradoxal, speciile *Rubia* nu au flori sau fructe de culoare roșie.

Cu o largă răspândire și utilizare, datorată și costului redus al preparării în raport cu sursele de origine animală, *Rubia tinctorum L.* poate fi utilizată individual sau în combinații de vopsire și poate da naștere unei game largi de culori, de la orange și roșu până la violet și brun. Cunoscut în special ca sursă de shellac, *Kerria lacca Kerr.* a fost utilizat pentru vopsire în China, India și în zonele învecinate încă din Antichitate, apoi importat în Egipt și în estul Mării Mediterane, fiind identificat în textile din zona Palmyra (Siria) datate începând cu secolul al III-lea d. Hr. *Kerria lacca* a fost detectat și în piese textile de secol XV- XVI din Asia Mică și, în combinație de vopsire cu *Rubia tinctorum L.*, a reprezentat principala sursă de culoare roșie în broderiile religioase din vremea lui Ștefan cel Mare, păstrate la Mănăstirea Putna. Identificarea *Kerria lacca* în aceste piese, precum și în șnurul roșu al peceților, conduce la ideea că fibrele textile utilizate aveau origine orientală. Afirmăția se bazează pe faptul că lac dye nu a fost utilizat pentru vopsire în Europa, probabil datorită reglementărilor care îi restricționau utilizarea în favoarea altor surse de roșu obținute din insecte. Culoarea roșie din șnururile ce leagă sigiliile în documentele emise de Cancelaria Moldovei în vremea lui Ștefan cel Mare a fost obținută din surse naturale precum *Rubia tinctorum L.* (madder), *Caesalpinia sp.* (redwood type) și *Kerria lacca Kerr.* (lac dye) utilizate individual sau în amestec. Identificarea acestora a fost posibilă prin aplicarea cromatografiei de lichide cu detecție prin spectrometrie de masă care permite obținerea unor informații detaliate dintr-o probă de numai câteva miligrame. Spre deosebire de cele 36 de peceți pentru care au fost identificate *Kerria lacca Kerr.* și *Rubia tinctorum L.*, individual, combinat sau în amestec cu *Caesalpinia sp.*, pentru șnururile provenind din cele două documente (244 și 290) considerate ca fiind falsuri de epocă, specia *Caesalpinia* a fost identificată ca unică sursă de culoare. Utilizarea acestei surse, ce conține coloranți puțin stabili la acțiunea factorilor de mediu, confirmă clasarea acestor documente ca falsuri de epocă.

Dr. Irina Petroviciu